

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

написана у V ст. до нашої ери

ГЕРОДОТОМ

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

написана у V ст. до нашої ери

ГЕРОДОТОМ

*Переклад Спасько С. К. (Австралія)
Книга видана старанням Коваленко Г. В.*

Видавництво «ФОП Стебеляк»
Київ – 2012

УДК 821.14
ББК 84.4 Грє
Г 39

Головний редактор *Хуторна Т. А*
Переклад *Спасько С. К.*
Художнє оформлення *Лукьяненко С. І.*

**Книгу відскановано виключно для сайту www.Hurtom.com
Після прочитання, будь ласка, придбайте її ліцензійний варіант
- підтримайте вітчизняних видавців!**

Історія України написана у V ст. до нашої ери Геродотом,
перекл. Спасько С. К. – К.: ФОП Стебеляк О. М., 2012. – 144 с.
ISBN 978-966-1635-18-9

Читач має змогу ознайомитися з неупередженим перекладом «Історії Геродота», в якому виправлені основні неточності та свідомі перекручення фальшивих істориків, і поринути в прадавні часи Скитії, поглянувши на скитів очами очевидця тих подій.

Примітки пояснять старі назви земель, країн, народів, міст і рік. Також в них проведений аналіз походження скитів, їх культури, звичаїв, мови та писемності.

Відкрийте для себе багато нового про коріння українського народу, його славні традиції в землеробстві та військовій справі.

ББК 84.4 Грє

ISBN 978-966-1635-18-9

© Переклад та коментарі С. К. Спасько, 1993
© Редакція О. М. Стебеляк, 2012

ПЕРЕДМОВА

«Історія Геродота» перекладена О. Селінкортом з грецької англійською мовою, та перевірена А.Р. Боерном. Окремі частини I книги і майже всю IV книгу, де описується про скитів і їх племена, переклав із англійської українською мовою викладач С.К. Спасько.

У тексті в дужках подано числа сторінок англійського перекладу з поміткою «англ.», як і подані сторінки оригіналу з поміткою «ориг.». Кількість сторінок оригіналу дорівнює числу тих, що подані в англійському перекладі.

Час народження Геродота з міста Галікарнас визначають, як 484-й рік Старої ери. Галікарнас – місто, що знаходиться на південь від міста Мілет, на східному узбережжі Егейського моря. Як пише А.Р. Боєрн, з «Історії Геродота» видно, що Геродот багато подорожував Малою Азією, Африкою і Європою. Він відвідував Персію (Іран), Ассирію, Вавилон, Єгипет, Грецію і Скитію.

А.Р. Боєрн пише: «Геродот крім грецької мови знав дуже добре інші мови, тому він чужі назви перекладав грецькою мовою, так їх грецькою і записуючи», що часто псувало вимову. Геродот цікавився різними народами, багато розпитував про них, але завжди робив це за допомогою тих греків, які жили поміж тими народами.

Геродот записав все те, що бачив сам і те, що йому розповідали. Із цих записок Геродот уклав 9 книжок, які зібрані тепер в одну книгу – більше 624 сторінок.

У своїй передмові до перекладу англійською мовою «Історії Геродота» Боєрн ставить таке питання: «Чи можемо ми вірити всьому тому, що написав Геродот»? Відповідь на це питання залежить від наступних чинників:

а) Треба зважати на ті джерела, якими Геродот користувався і відповідно їх оцінювати.

б) Коли ми маємо так мало рукописних відомостей про ті давні часи в інших джерелах, то як далеко і як глибоко, та за якою методою ми можемо критикувати Геродота і його «Історію»?!

Все це читачам треба мати на увазі. Особливо, слід врахувати, що все описане в цій «Історії» відбувалося 2500, а то й більше, років тому. Нас же головним чином цікавить те, що Геродот написав про Скитію і скитів (про Праукраїну і праукраїнців, хоча тоді вони так і не називалися). Не менше цікавить і те, що багато сучасних істориків, як наших українських, так і чужинських дуже часто посилаються в своїх творах та дослідженнях на Геродота і його «Історію». Всі ті історики роблять свої висновки, які часто бувають різні, а то і зовсім суперечливі.

Геродот точно описав територію Скитії (Праукраїни), правда, у вимірах є відхилення з якими треба миритися, зважаючи на те, що відстані вимірювали

днями подорожі. Точно описані і ріки та річки Скитії, тільки назви їх тогочасні, а не теперішні, але більшість з них вдається відшукати і тепер. Точно описано і моря, що омивали Скитію, це: Балтійське (тоді воно називалося – Скитське), Чорне (Понт Евксін), Азовське (Меотіс), і Каспійське (Хвалинське). Точні описи і Придніпров'я і Донщини з їхніми родючими ґрунтами та багатючими пасовищами.

Окремі скитські племена, можна сподіватись, здебільшого також описані точно. Але необхідно застерегти, що в описі скитських племен може бути і трохи фантазії, яка часто межує із неправдою. Але так Геродотові могли розповісти, бо люди і в наші часи люблять розказати про своїх сусідів із певною домішкою фантастичних прикрас.

Недоліком в «Історії Геродота» є те, що він усі назви рік, річок, теренів, міст і племен записав так, як їх називали греки, не зазначивши місцевих скитських назв. Можливо, що є окремі скитські назви, але вони спотворені використанням грецької абетки до невпізнання, тому розгадати та встановити місцеві скитські назви вдається з великими труднощами.

Другим недоліком є те, що Геродот не вказував точний час, в якому відбувались описані ним події. Роки тих подій треба встановлювати за іншими джерелами, що створює додаткові значні труднощі.

Третій недолік «Історії Геродота» – вона написана не за визначеною формою, за якою пишуть історію

тепер. Території, ріки, скитські племена, їх звичаї і уклад життя, віра та релігійні обряди, військові походи і боротьба з нападами – все це описано в перемішаному вигляді. Звісно, все це треба зрозуміти і пробачити, бо не міг Геродот написати тоді свою «Історію» так, як пишуть її тепер. Адже написана «Історія» майже 2500 років тому і так, як тоді вміли писати.

Тепер необхідно зробити загальну оцінку «Історії Геродота» і її значення для українців і всіх людей доброї настанови у всьому Світі. Пам'ятаючи про згадані вище недоліки, все ж можна з певністю стверджувати, що «Історія Геродота» є одним із найважливіших історичних документів Світової Історії, написана приблизно за 500 років до початку Нової ери. Самого Геродота, її автора, вчений світ називає «Батьком Історії».

Для нас – русичів-українців – Геродот є «Батьком і нашої Праісторії», бо з його «Історії» ми дізнаємося, що наші пращури-скити були Діти Дніпра (Бористену). Вони називали себе бористенами, що сучасною українською мовою означає: «наддніпрянци». Ще ми дізнаємося, що всіх людей, які жили північніше Дунаю греки називали – гіперборейми, тобто нашою мовою «північними людьми», а західноєвропейською – «нормани».

За «Історією Геродота» ми – українці – маємо змогу розв'язати на нашу користь два засадничі питання в нашій історії. Перше, чи скити були місцевими

людьми – народом, що народився і розвинувся над Дніпром. Друге, чи в давні часи називались «норманами» не шведи, норвежці чи німці, а скити – наші прапредки. Таким чином, спрощуються і руйнуються найболючіші і принижуючі українську націю теорії новітніх істориків.

Перша із тих теорій це «Персько-Іранська», за якою скитів вважають «завойовниками» з Ірану, які прийшли звідтіля і завоювали та поневолили місцеве праукраїнське населення. Геродот ясно пише, що скити йому казали: «Вони є Діти Дніпра, тут народились над Дніпром і тут розвинулись як народ, утворивши свою Державу з назвою Скитія».

На доказ цього скити розповіли Геродотові дві легенди, які збереглись серед їх народу, і обидві ясно вказують на те, що скити (бористени-гіпербореї, тобто наддніпрянці) народились і створили свій народ і його державу над рікою Дніпро (Бористеном).

Різниця в цих легендах лише в іменах перших їх царів чи родоначальників. Одна каже, що засновником був Таргетай із трьома синами, друга легенда засновником називає Геракла, також із трьома синами. Коли рахувати, що Геродот все записував грецькою (старогеленською), то ім'я Тар-гет-ай дуже легко розгадати, що воно не є грецьке (геленське), а місцеве – скитське. Воно складається із двох скитських слів: «цар» і «Гет» та грецького закінчення – «ай». Отже, родоначальником скитського народу і засновником

їх держави був Цар Гет, син одного із найбільших та найвойовничіших племен скитського народу, Гетів, які займали терен понад Чорним морем від Дніпра аж до Дунаю.

Друге, не менш численне скитське плем'я заселяло всю Середню Азію, починаючи від гирла ріки Аракс (Волги), включаючи теперішній Алтай і долину Пенджаб (Пакистан) – це масагети. Цю назву Геродот теж записав геленською (грецькою), що треба розуміти, як численні, або великі поляни. Старе плем'я русичів, що заселяло терени навколо Києва, також називало себе – полянами. За Геродотом було ще одне плем'я скитів – тисагети. Що ця назва означає – важко здогадатися. Займали вони землі північніше від масагетів і будинів, можливо, тисагети були теслярами, а будини – будівельниками, але стверджувати цього не можна.

Таким чином, теорію «Скити – завойовники з Ірану», треба відкинути назавжди, бо Персія (Іран) тоді була маленька держава з примітивною культурою, її вихідці – вершники – не могли підкорити скитів, адже немає жодних історичних документів, навіть, згадок. Кир і Дарій пізніше ходили в походи на скитів, перший у 629 році, а другий у 512 чи 513 рр. Старої ери, і про це в історії є записи. Та ці обидва походи Перських (Іранських) правителів, як описує Геродот, для Кира скінчилися трагічно, бо він був вбитий масагетами, а Дарій ганебно втік зі Скитії,

при цьому втративши майже половину своєї 700 тисячної армії. Коли Персія в розквіті і могутності не змогла завоювати Скитію, то в попередні часи про це годі було говорити.

Тепер ще треба з'ясувати питання з «Норманською теорією». Коли Геродот усіх скитів, які мешкали на північ від Греції – за Дунаєм, називає гіперборейцями, що означає «північні люди», а всіх мешканців на південь від Греції називає гіперношіянами, що означає «південні мешканці», то на ціле тисячоліття пізніше в Європі історики називали німців, данців, голландців, норвежців і шведів – північними людьми, що німецькою мовою означає «нормани», і це ніякого зв'язку не має ні зі скитами, ні навіть з русичами.

Із «норманською» теорією ще пов'язана і теорія «варягів», яких чомусь зараховують до німецьких «норманів», а не до скитських, хоча все узбережжя Скитського (Балтійського) моря аж до самої ріки Рейн, заселяли скитські племена. Навіть море, над яким вони жили, називалось Скитським. До німецьких племен прилягало Північне море, а до скитських племен – Скитське.

У ті давні часи моря були простором сваволі піратів – озброєних моряків-грабіжників. Німецькі племена називали своїх піратів «вікінгами», а скитські племена своїх піратів називали «варягами», тобто злодіями. Ніхто не буде заперечувати, що ті пірати – ва-

ряги і вікінги – були людьми відважними і в своєму «ремеслі» були «лицарями»-відчайдухами, які панували над осілим населенням.

Не виключено і те, що ватаги вікінгів і варягів склались не лише із різних голодранців, поміж них були і люди з вищих верств населення (князі чи герцоги). Про що свідчить вже наша козаччина, де козакували князі Вишневецькі, Ружинські та інші високопоставлені особи. Таких провідників тих варягів і вікінгів осіле населення запрошувало собі на князів і герцогів, але німецькі племена запрошували собі із вікінгів, а скитські племена – із варягів.

В старих документах збереглися записи, що на узбережжі Скитського моря був острів Русса, а на ньому була скитська Святиня на честь бога Світовида, яку стерегли 300 озброєних кіннотників. На узбережжі Скитського моря навпроти того острова жили скитські племена руси і пруси. Набагато пізніше німці, захопивши ці землі, перейменували острів на «Ругія», русів на ругів, а Скитське море – на Балтійське.

В Літописі записано, що новгородські словени покликали собі на князювання трьох братів із заморських варягів – Рюрика, Синеуса і Трувора. Вони взяли із собою Русь (вочевидь, свою озброєну ватагу із русів) і стали князувати у новгородців. Рюрик і Трувор є якісь незрозумілі імення, хоч Трувор може означати «Справжній Вор», але Синій Вус – це вже справжнє ру-

сичівське ім'я. Оскільки, вони були брати, то немає сумніву, що всі вони були русами.

Отже, за Геродотом, скити були «норманами» і так як германи всі вони жили північніше Греції і Риму. Але державність скитів згадується із незапам'ятних часів (пам'ятаймо також про русів із Надбалтики), а германська державність виникла вже в Новій ері, отже скити-руси були кращими організаторами державного життя.

Руси-«варяги» із новгородцями та киянами були однокровними братами, і вони дуже швидко звели на скитських землях велику та могутню державу – Київську Русь. Тоді, як германські племена ще дуже довго лише формувались в націю-народ, державність яких утворилась століттями пізніше від Київської Русі. Тому немає історичних підстав для ствердження, що лише германців називати «норманами», бо норманами були і скити-русичі, як їх називав Геродот, а за ним і багато інших стародавніх істориків. Піратами-варягами-розбійниками в давно минулі часи були всі народи, були ними і русичі, тому можна не цуратися таких назв. Головним є те, що ті пірати-розбійники-варяги пізніше стали князями – будівничими держав, більшість яких стали культурними і могутніми, в тому числі і Київська Русь.

Нормано-варязька теорія ніяк не є германською, німці її сфальсифікували вже в XVII–XVIII століттях Нової ери і перекроїли на свою користь. Німецьким історикам треба вказати, щоб вони трималися своїх

«вікінгів», бо з «варягами» вони не мали і не мають нічого спільного.

Геродот записав, що скити йому сказали: «Від часу їх першого царя Гета (Таргетая), до вторгнення в Скитію перського правителя Дарія, пройшла тисяча років». Це означає, що скитській державі до кінця Старої ери було вже 1488 років, і вона володіла тоді майже половиною Азії і майже всією Центральною Європою. У ті часи в Європі не було помітних держав, за винятком Римської Імперії, яка постійно воювала зі Скитією. Германські племена ще і на початку другого тисячоліття нової ери жили відособлено, без об'єднання в Германську державу. В цей час скити-русичі вже мали величезну державу – Імперію Святослава-Володимира-Ярослава, яка постала із володінь Скитської Імперії.

Так звану «Готську державу Германаріха в Києві», зневажив визначний німецький історик К. Мілленгоф ще в 1892 році, назвавши історика Я. Грімма – «науковим крутієм», що докладно подано у примітках.

Древніми істориками записано, що гети, скити, сармати, гуни, алани – це один і той же народ, що розмовляв однією мовою, мав спільне походження і однакові звичаї так, як обри, угари, венгри, мадяри.

Пізніше скитів ще почали називати русами-українцями. З чого виходить, що чим древніший народ, тим він більше має назв і, навпаки, чим молодший, тим менше він має назв. Прикладом цьому є: німці-

германи, а москалі так і залишились москалями – «московськими людьми», бо назва – «руськіє» не є іменникова, а прикметникова, що показує не «хто вони», а «чий вони» були. Історія нам каже, що москалі почали формуватися в народ якихось 500 років тому із різних угро-фінських племен із домішкою київських русів та новгородських словен. Історія також нам каже, що Росія як назва походить із назви «Русь-русичі», а москалі з татарами цю назву вкрали і присвоїли собі, вивернувши її у 1721 році за Петра I на грецьку вимову – «Росія».

Отже, за кількістю назв одного і того ж народу можна з певністю судити, яким давнім є народ і його держава. Праукраїнці й теперішні українці мають понад 4000 років свого існування як народ-нація і його державність, хоч та державність і переривалася упродовж її історії. Тому український народ і має більше семи різних назв, мадяри мають 4 назви, німці – 2, правда, німці часто називають себе і пишуть – «дойч», «дойчланд». Але в історії ця назва ще не закріпилася. Москалі мають одну лише назву – «москалі», «Московщина», бо рускіє, Росія – це чужа їм назва, яку вони вкрали у русичів-українців.

Як бачимо, теорія-вигадка, що: «Скити в Україні – це завойовники з Персії-Ірану», абсолютно не має підстав і доказів в Історії, і вона є вигадкою упереджених «істориків», щоб позбавити українців їх пращурів і предків. А народу приписати відсутність

тяжіння до державних традицій. З такою ж метою фальсифіковано і «Норманську» теорію, в українців таким чином також відібрано їх предків, а державність Київську організували «германські нормани-варяги», хоч історичних доказів на те і не знайдено по сьогодні ні в Стародавній Історії, ні в сучасній. Німецькі, польські та московські «історики» навмисно шукали назви «Русь» і «руси» не там, де вони були.

Скити з кургану Солоха /Зверніть увагу на українські (слов'янські) риси обличчя вершника та юнака, що схопив ворога за волосся/

Важко припустити і погодитись з тим, щоб німецькі історики не знали, що єгиптяни гетитів і гіксосів, які завоювали Єгипет називали «русіні». Жидівські історики-пророки в Біблії скитів називали Рож (Русь). Гетитів із Трої, після її зруйнування та їх втечі до Італії, там називали етрусками і расенами, не кажучи вже про русів і прусів. Тому, коли припустити, що німецькі історики навмисно не фальсифікували історію русів-українців, то вони були невігласами в своїй історії. Але із цим останнім дуже важко погодитись, що викривлене пояснення історії русів-українців сталося через брак точних відомостей.

Т. Моммзен в своїй праці «Говірки в нижній Італії» на 333 стор. описав напис Енея із Трої, зроблений на камені і викопаний ще в 1846-му році. Цей напис був прарусичівською мовою, мішаним алфавітом глаголиці і кирилиці, зроблений в 1200 році до нової ери.

Напис Енея сучасним алфавітом (абеткою) буде такий:

*Рескі вес Бог, виши Віма і Діма, Есменю Рсіюе
Ім-же опеце (мой) дом і децес, лепейен Есмен!
Екатезім далечін; до долу зім поежаю.
Тоці веро веро есі како ем Еней – цар роде.
Сідеіз с Ладоім в Елішом. Лейти, лоїмез, забивлаез;
О дороги, хорошій!*

Що в перекладі на сучасну мову означає:

*Райський всіх Боже, вище за Віма і Діма, Ясмен Русі
Візьми в опіку мій дім і дітей, найліпший Ясмен!
Гекати царство далеко; до долу землі виїжджаю;
Це є так вірно, як те, що я є Еней – цар родом.
Сідиши с Ладом в Елісеї, лети, чернеш і забудеш.
О дорогий, хороший!*

Із цього напису Енея одразу зрозуміло, що троянці були гети і розмовляли вони і писали прастарою мовою, як і гетити, найкультурніший народ свого часу. На підставі їх мови і письма та походження, тепер твердо встановлено історичною наукою, що вони були праслов'яни, а їхня мова теж була праслов'янською.

За новими відкриттями історичної науки та археології стало відомо, що багато істориків, за браком відомостей та освіти, відносили праслов'ян і слов'ян до «диких варварів». Упереджені історики німців, поляків і москалів використовували це на користь своїх держав, присвоюючи собі слов'янські землі, а їх народи записуючи дикунами.

В «Історії Геродота» написано про Прапредків русів – сучасних українців та їх уклад життя, про їх державну організацію, військову силу та про землі, що займала їх держава. Вона описує господарську діяльність, звичаї, віру і релігійні обряди, культуру і боротьбу з загарбниками.

Головні ріки Скитії Геродот назвав старими назвами: Істер (Дунай), Тирас (Дністер), Гіпаніс (Південний Буг), Бористен (Дніпро), Танаїс (Дон) та Аракс (Волга). Назви менших річок нами залишені такі, які записав Геродот, щоб не наплутати так, як це зроблено в Енциклопедії Українознавства, в т. 8.ст. 2857 (мапа), де річку Молошну названо – Геррос, тоді як у Геродота ясно написано, що човном по Дніпру треба плисти до неї 40 днів, а отже таку назву, швидше за все, мала річка Десна.

Прикро читати в Енциклопедії Українознавства про Скитію і скитів лише те, що написали московські та німецькі історики, хоч там згадується і про Геродота, за перекладом Т. Коструби. Але в «Енциклопедії» записано тільки те, що написали згадані вище чужі історики, з яких одні вважали скитів «дикою ордою» з Ірану, а інші – досить культурним народом. Своєї думки «Енциклопедія» про Скитію і скитів не дає, вочевидь, погоджуючись з тим, що написали «великі» німці та москалі. Нам не пощастило знайти переклад «Геродота» Коструби, вочевидь, зроблений з німецького, якому ми не довіряємо, тому до уваги взято англійський переклад «Історії Геродота», з якого і зроблено цей переклад. А Енциклопедії Українознавства необхідно буде викласти свій погляд на цю тему, бо читачі дивляться на це джерело як на останнє слово в історичній науці.

Геродот докладно описав окремі скитські племена, терен їх розселення, господарювання та заняття, звичаї, одяг, віру та релігійні ритуали. Головним магеринським

простором Скитії Геродот вважає простір сучасної України, де жили Царські скити, що були царями Скитської Держави і керівниками військової сили. Тут жили також численні скити-рільники і скити-тваринники, що випасали та розводили коней, рогату худобу і овець.

Із опису Геродотом Скитії видно, що вона була федерацією багатьох скитських племен із первісним демократичним устроєм. Це видно з тієї Ради керівників скитських племен, що її скликав цар Скитії, дізнавшись про вторгнення перського правителя Дарія Гістаспа. На тій Раді майже половина скитських племен сказали Царським Скитам: «Ви нас не питали, перед тим як пішли в похід на Персію, підкорили її і панували там 28 років. Тепер Дарій йде відплатити вам за це, захищайтеся самі, ми будемо воювати з персами, коли вони нападуть на нас». Тому половина скитських племен і не взяли участі у війні, а цар і не міг примусити їх воювати.

Підтверджена автономія скитських племен і військовою масагетів із перським правителем Киром, тоді масагети воювали самі. Коли царські скити посягнули на владу над кіммерійцями, то населення кіммерійців не підтримало свого правителя, він змушений був втікати зі своїм військом, а народ підкорився царським скитам.

Щодо військової сили, то в скитів вона була, вочевидь, із добровольців, так як пізніше в Україні було в Запорозькій Січі. Запорожці також не питали ні в кого, коли та з ким їм воювати, за необхідності лише

запрошували населення підтримати їх, а охочих воювати завжди вистачало. Так і Царським Скитам не потрібний був дозвіл інших племен, коли вони збирались йти на когось в похід. Отже, традиції у запорожців та Царських Скитів були однакові, бо так є з прадавніх часів, від своїх прапредків-скитів.

Із 9-ти книжок «Історії Геродота» скитів та їх племена докладно описано в 1-й кн., 61–128 ст. (англ. переклад), або 57–216 ст. (в «оригіналі»). Це не є суцільні записи, а про них згадується тільки тоді, коли вони брали участь у війнах в Малій Азії. Крім того, що скити брали участь в боротьбі держав між собою, там описано і похід та напад скитів із кіммерійцями на царську армію, розгром її в Австрії і похід на Єгипет. 4-та книжка, майже, цілком присвячена Скитії, там описано природні умови, скитські племена на теренах сучасної України та війни скитів із перським правителем Дарієм Гістаспом.

Англійський переклад «Історії Геродота» тому вибрали для перекладу на українську мову, бо перекладач вважає, що англійці зробили свій переклад із науковою метою. Крім того Англія в минулому не мала територіальних зазіхань на землі Русі-України, тому причин і зацікавлення для фальсифікації «Історії Геродота» на свою користь, проти Скитії і русів-українців, не могло бути.

ГЕРОДОТ ПРО ГРЕКІВ

(Книга 1, 61 стор. «англ.», 58 стор. «оригінал»)

Геродот народився у місті Галікарнас, в державі Карія, в сусідстві з державою Лідія, а північніше була держава Мизія. Усі вони знаходилися на східному узбережжі Егейського моря в Малій Азії. Всі ці держави, як і держави на півострові Пелопоннес, являли собою маленькі, карликові державки. Така держава складалася з якогось великого міста із прилеглими до нього просторами.

Ті державки постійно воювали між собою, як і воювали із державами Пелопоннесу. Населення Пелопоннесу складалося із різних народностей та їх племен, але вже починало називати себе геленами.

Найбагатшою і найміцнішою державою тоді в Малій Азії була держава Лідія із своїм правителем Крезом. Він домінував над іншими сусідніми державами і збирався йти війною на Персію. Тому правитель Крез шукав собі союзників і серед племен, що заселяли Пелопоннес.

Найчисленнішими на Пелопоннесі були дорійці та атенці. Дорійці походили від старого скитського племені – пелазгів та розмовляли своєю, відмінною від атенців, мовою, а останніх вважали геленами за те, що вони розмовляли грецькою. Атенців ще називали – іонійцями, дорійців – лацедемонцями. Атенці були більше осілими, дорійці були більш рухливими.

Пізніше в місцевостях біля гір Олімпія та Осса осіли і дорійці. Країна ця називалася Піндус, а дорійці стали називатися македонцями. З плином часу македонці заселили майже увесь Пелопоннес і тут всі їх продовжували називати дорійцями. Мови пелазгів, якою розмовляли македонці-дорійці, я не знав і не розмовляв нею, тому мені було важко порозумітися з ними.

Таким чином дорійці заселили всю країну, яку всі називали Тессалонія. Їх сусіди також розмовляли мовою пелазгів і вони разом з атенцями заселяли увесь Пелопоннес. Окремі люди казали, що і атенці в минулому були пелазгами, але стали розмовляти грецькою мовою, тому їх почали відносити до греків.

Я вірю, що греки завжди розмовляли своєю мовою, але вони були менш чисельні та в минулому були лише відгалуженням пелазгів. Атенці дуже зросли в чисельності і стали сильними тому, що до них приєдналися численні племена пелазгів та інших народностей. Щодо мене, то думаю, що пелазги були грецьким народом, який став згодом численним і могутнім.

КИЯКСАР І СКИТИ

(Книга 1, 69–70 стор. «англ.», 73–74 стор. «ориг.»)

Правитель Лідії Крез мав намір розширити територію своєї держави за рахунок захоплення Персії. Спочатку Персія була в підданстві Мідії, але правитель

Персії Кир завоював Мідію і підкорив її в своє підданство. В Мідії правителем був Астигг – син Кияксара, а Кир скинув його з трону. Кияксар був свояком правителя Креза, тому Крез знайшов привід для війни – повернути на трон Астигга – сина Кияксара, Крезового свояка.

В ці часи скити ходили своїми загонами Малою Азією, в них було якесь внутрішнє непорозуміння. Внаслідок того конфлікту, один із скитських загонів пішов в Мідію, вступивши на службу до її правителя Кияксара.

На початках Кияксар дуже поважав і довіряв скитам, він доручив скитам навчати мідійську молодь при його дворі скитської військової науки і скитської мови. Скити вчили молодь їзди верхи кіньми і стріляти стрілами з луків, скачучи верхи конем. У вільний час скити постійно займалися полюванням на звірів і постійно зі своєї здобичі виділяли м'ясо королівській кухні.

Одного разу скити повернулись з полювання без здобичі і нічого не дали королівській кухні. У Кияксара був гарячий норов, і за те він міцно вичитав скитів, безпідставно звинувативши.

Скити дуже образилися на правителя і, щоб помститися, вбили юнака-мідійця, нарізали із його тіла шматків м'яса і дали на королівську кухню. Страви з того м'яса їв і правитель Кияксар із своїми гостями, а скити тієї ж ночі покинули двір і пішли в Сардиз. В Сардизі розповіли правителеві Алиятові, чому покинули Кияксара, і той прийняв скитів на свою службу.

Кияксар вимагав у Алията повернути йому скитів. Алият відмовив і через це виникла п'ятирічна війна між Медією і Лідією. За час війни обидві сторони виграли по кілька битв, але одного дня підчас битви день перемінився в ніч, і битва зупинилася. Це було затемнення сонця, яке передбачив Талес із Мілета. Раптову зміну дня на ніч обидва супротивники сприйняли як знак богів на примирення, тож почали домовлятися про укладення миру.

У перемовинах взяли участь: Сиєнезіс із Сіліції і Лабнетус із Вавилону; які стали гарантами миру, і на підтвердження миру порадили Алиятові видати свою доньку Ариєну за Астияга – сина Кияксара. Обидві сторони склали присягу про дотримання миру, а для більшої гарантії вояки обох сторін зробили надрізи на своїх руках і взаємно злизали із розрізів кров. У ті часи при укладенні миру і задля його гарантії був звичай робити надрізи на руках і взаємне злизування крові з надрізів.

СКИТИ В АССИРІЇ

(Книга 1, 84–85 стор. «англ.», 103–105 стор. «ориг.»)

Кияксар – правитель Мідії за час свого правління підкорив всі сусідні країни. Тепер він зібрав сильну армію і пішов походом на Ассирію і взяв у облогу її столицю Нініву. Війну він вів успішно, і Ассирія була

на межі повного підкорення. Та несподівано під Нінівою на армію Кияксара напала армія скитів-кіммерійців, якою керував правитель Мадіяс – син Протога (*Ця подія відбулася між 640 і 630 рр. – С.*). Кіммерійці тоді жили на північному узбережжі Понт Евксину (Чорного моря), між ріками Тірасом і Бористеном (Дністром і Дніпром), а скити жили між Бористеном і Танаїсом (Доном), на узбережжі Меотіса (Азовського моря). У цей час скити і кіммерійці вже були об'єднаними.

Царські Скити послали армію кіммерійців в Малу Азію, і та пішла через Кавказ, через Колхиду (Кавказькі гори були їй ліворуч). Армія Царських Скитів також пішла в Малу Азію через Кавказ, берегом Каспійського моря (Кавказькі гори були їй праворуч). Коротким і зручним був шлях, яким пішли кіммерійці, добрий вершник добирався в Мідію за 30 днів.

В Медії обидві армії скитів і кіммерійців об'єдналися і пішли в Ассирію, де несподівано напали на армію Кияксара під Нінівою. Скити повністю розбили армію Кияксара і вся Мала Азія була під владою скитів протягом 28 років. (*Примітка 1, в кінці книжки.*)

ПОХІД СКИТІВ В ЄГИПЕТ

(*Книга 1, 85 стор. «англ.», 105 стор. «ориг.»*)

Після розгрому і знищення армії Кияксара, скити пішли в Єгипет. Єгипетський фараон Псаметих, дізнавшись про похід скитів на нього, одразу вислав своїх

послів назустріч скитам. Єгипетське посольство фараона Псаметиха зустріло скитів у Палестині та запропонувало їм щедрий відкуп і просило про укладення миру. Скити прийняли відкуп, погодившись укласти мир.

Після укладення миру з Єгиптом, армія скитів поверталась із походу через Сирію. Головна армія скитів пройшла через місто Аскалон, не чинячи ніякої шкоди йому і населенню. Один невеликий загін скитської армії пішов лівіше Аскалона, дорогою натрапивши на давній храм Афродити-Уранії пограбував його.

Подібний храм був на острові Кіпр. Кіпріоти кажуть, що фенікійці взяли його собі за зразок, звівши такий же в Цетері, в Сирії.

СКИТИ ЗАЛИШАЮТЬ МАЛУ АЗІЮ

(Там же)

Протягом 28 років володіння скитами Малою Азією вона була розграбована і перебувала в бідності. Правитель Мідії Кияксар, із підступною метою, влаштував гучний бенкет для скитської знаті з окупаційної влади. На бенкет прибуло все вище керівництво скитської окупаційної армії.

На бенкеті було багато різних ласощів, особливо – міцних хмільних напоїв і вин. Коли скити сп'яніли, на них напали і всіх убили. Після 28-річного панування обезголовлену скитську армію було вигнано з Малої

Азії. Потім Кияксар відновив свою владу в Малій Азії і правив 40 років. Після смерті Кияксара правителем Медії став його син Астияг.

ВІЙНА КИРА З МАСАГЕТАМИ

(Книга 1, 122–128 стор. «англ.», 199–216 стор. «ориг.»)

Мідією, що втратила свою могутність, заволоділа Персія, правителем якої тепер був Кир, син Камбиза. Кир підкорив Ассирію і решту держав Малої Азії. Завдяки військовим успіхам Кир все більше переймався думкою, піти походом на Скитію, мабуть, щоб помститися за поневолення скитами Персії і Малої Азії.

Скитія була тоді великою і могутньою країною, більша її частина була в Європі, а дещо менша в Азії. Тоді кордоном між Європою і Азією була ріка Аракс (Волга), а раніше таким кордоном була ріка Танаїс (Дон).

В Азії, за рікою Аракс, жило велике, войовниче та могутнє скитське плем'я – масагети (Так називали їх греки, що в перекладі сучасною українською мовою означає: великі рільники, або, можливо, великі поляни. – С.). На європейському боці ріки Аракс (Волги) жило інше скитське плем'я – ісейдони (Що в перекладі грецькою означає «погрожувачі списами» – С.).

За твердженнями очевидців, ріка Аракс (Волга) більша за ріку Істер (Дунай), хоча інші розказували,

що вона менша, але має багато островів, часто таких великих, як Лесбос. Геродотові розповідали, що влітку люди там харчувались корінням різних рослин та дерев, викопуючи та заготовлюючи їх на зиму для харчування (*Можливо, морква, буряки та інші коренеплоди.* – С.).

Тут скити культивували і таке дерево, плоди якого мали дуже цінний запах. Коли масагети та ісейдони збирались на святкування, вони розпалювали вогнище, сідали навколо нього колом і кидали ті плоди в вогонь. Плоди горіли у вогні і давали дуже приємний запах, від якого люди п'яніли так, як греки від вина. Сп'янілі люди вставали і розпочинали співи та танці (*Тепер важко вгадати, плоди якого дерева чи куща то були, можливо, насіння з конопель, листя яких тепер курять, п'яніючи від цього.* – С.).

Ріка Аракс (Волга) бере свій початок з озера, що має 40 заток, всі вони крім однієї є багнищами, а та одна утворює ріку, яка впадає в Каспійське море.

Люди, що живуть навколо тих багнищ-заток, ловлять в них рибу і нею сирою (не вареною) харчуються; ловлять там і різних звірів, роблячи собі з їх шкір одяг.

Каспійське море є повністю відокремлене і не має сполучення з іншими морями, його розмір – 15 днів плавання човном з веслами, в напрямку з півночі на південь, і 8 днів плавання у найширшій частині. Понад західнім узбережжям моря простягається ланцюг досить високих гір, а цей терен називається Кавказ.

Заселений Кавказ різними племенами, які харчуються дикими лісовими овочами та фруктами. Тут росте таке дерево, листя якого мнуть та змішують із водою, одержуючи фарбу для фарбування одягу та різних речей. Ця фарба тримається так довго, як і матеріал, з якого виготовлено одяг.

На схід від Каспійського моря простягається повністю заселена рівнина, переважно масагетами, між якими є й інші менш чисельні народи.

Цю країну і мав наміри загарбати та підкорити правитель персів Кир. Однією з причин для загарбання було те, що правитель Кир у війнах завжди був переможцем. Другою причиною могло бути бажання відплатити скитам за підкорення в минулому Персії, Мідії і всієї Малої Азії.

Тоді у масагетів царицею була Томирис (*Геродот не пише скитського імення Томирис, можливо, це була Тамара, тільки з додатком грецького закінчення «-ис», назвемо її Томира. – С.*). Вона була вдовою, тому Кир послав до неї своїх послів (сватів), просити її руки, щоб одружитися. В такий спосіб, можливо, Кир сподівався долучити до Персії масагетів без війни.

Томира Кирові відмовила, бо могла здогадуватися, що йому не так була потрібна її рука, як її країна. Після відмови Кир вирушив у похід на масагетів. Пішов він зі своєю армією через Кавказ, прибувши до ріки Аракс (Волги), розпочав зводити переправу.

Томира – цариця масагетів – послала Кирові таке повідомлення: «Правителю персів і медів, раджу тобі облишити свої наміри, бо вони тобі нічого доброго не принесуть. Керуй собі своїм народом, а мені залиш керувати моїм народом. Якщо ти відкинеш мою пораду, тоді слухай! Коли тобі вже так закортіло спробувати силу масагетів, то припини зводити переправу і дозволь моїй армії відійти від ріки на таку віддаль, яку вона пройде за три дні. Тоді ти вільно переходи на наш берег і будемо битись. Або якщо тобі так зручніше, відведи від ріки свою армію на таку ж віддаль і дозволь моїм воякам зустріти твою армію на вашому боці ріки».

Кир, одержавши таке повідомлення, скликав своїх полководців, щоб вислухати їхню думку та прийняти рішення, переходити ріку чи пропустити масагетів на свій берег. Всі полководці радили пропустити масагетів на свій бік і тут дати їм бій, з надією їх розбити і знищити.

Тільки один із радників Кира не погоджувався із цим, і це був Крез – правитель Лідії. Він висловив цілком протилежну думку і сказав: «Мій Пане! Ще з того часу, коли Бог зробив мене підвладним тобі, я завжди казав, що робитиму все, що в моїй силі, щоб відвернути небезпеку, яка може загрожувати тобі і твоїй владі.

Моя доля досить навчила мене в минулому, певним є думати, що твоя армія є непереможною під

твоїм керівництвом. Я повинен тобі сказати, що життя і слава подібні до того колеса, яке крутиться, вони ніколи не дозволяють одній і тій особі постійно насолоджуватись успіхом. Мій погляд на цю справу є цілком протилежний до того, що тут висловлено.

Я думаю, дозволивши противникові перейти ріку до нас, у випадку, коли нас переможуть, ти не лише загубиш битву, а можеш втратити і всю свою імперію. Коли масагети виграють битву і будуть переможцями, то, при їх войовничості, вони після перемоги не підуть додому спати, а підуть на твою імперію, і ти можеш її втратити. Коли ми перейдемо ріку на сторону месагетів і виграємо битву, то будемо переслідувати ворога на його ж землі. Як вивисновок, масагети будуть робити те ж саме, що і ти зробиш на їх землі: будеш йти вперед, щоб підкорити собі царство Томири. Крім того, що я вже сказав, ще додам: для тебе, правителя Кира, сина Камбиза, буде дуже принизливим і нестерпним, дати можливість жінці виграти битву, пам'ятаючи про наслідки такої перемоги.

Моя порада така: якщо противник нам це дозволить, перейти ріку на берег масагетів, зайняти вигідну для битви позицію, а потім застосувати нашу стратегію для перемоги. Я чув і знаю, що масагети більш примітивні за персів, і їх життя в порівнянні з нашим дуже бідне. Вони не знають розкошів і забезпеченого життя, і нам це треба використати. Пере-

йшовши ріку, поставимо гарні намети для нашого табору. Наготуємо смачної їжі та всяких ласощів і міцних напоїв та вина, наче для пишного бенкету. Тоді відведемо наші головні сили від табору до ріки, а тут залишимо тільки невеличкий загін. Коли противник дізнається про слабку охорону табору, він спокуситься і захопить його. Знайшовши там багато їжі, ласощів і напоїв – наїдяться та нап'ються, а ми – нападємо на п'яних та сонних і переконливо виграємо битву з великим успіхом».

Правитель Кир вислухавши всіх ці поради, погодився з Крезом і послав повідомлення цариці Томирі, що перейде ріку, приставши на обіцянки. Крезу Кир висловив велику дяку за його пораду і відправив разом з сином в Персію. Крез перебував у великій шані увесь час, доки Кирова експедиція на масагетів не закінчилась катастрофою.

Першої ж ночі за рікою Аракс (Волгою) правителю Кирові приснився сон: «Старший син Гістаспа – Дарій – мав за плечима двоє крил, одним з яких прикривав Азію, другим прикривав Європу». Дарій був онуком Арзамеса Гістаспа із роду Ахемінідів, був він ще надто юний, йому було всього 20 років, тому в похід не потрапив.

Коли Кир прокинувся і став думати про свій сон, то прийшов до висновку, що у сні прихований дуже важливий і небезпечний зміст. Кир відразу послав за Гістаспом – батьком Дарія. Гістасп прийшов, Кир по-

садив його поруч з собою і сказав: «Гістаспе, я дізнався, що твій син Дарій готує проти мене змову».

Кир розповів Гістаспові свій сон і додав: «Ти знаєш і пам'ятаєш, що Бог завжди охороняє мене і попереджує про небезпеку. Тому повертайся до Персії і тримай свого сина для перевірки, яку зробимо тоді, коли я повернуся із цієї війни». Кир був впевнений в змові Дарія проти нього, бо вважав, що Бог попередив його у сні, застерігаючи від смерті і підступного посягання на його трон. Гістасп вислухав Кира і сказав: «Мій Пане, небо забороняє кожному живому персові робити змову проти тебе. Коли хто буде це робити, то він повинен вмерти на місці. Чому? Бо ти знайшов персів рабами, зробив їх вільними. Вони були підданими чужинців, а ти зробив їх панами над чужинцями. Коли сон сказав тобі, що мій син планує зраду проти тебе, то зроби із ним все що хочеш». Після цієї розмови Гістасп перетнув Аракс (Волгу) і повернувся в Персію, щоб слідкувати за своїм сином Дарієм і виконати наказ Кира.

Після від'їзду Гістаспа, Кир все зробив, як радив Крез: поставив намети наготував їжі і напоїв, залишив загін війська для охорони наметів, і відтяг до ріки Аракс (Волги) головну частину армії.

Під керівництвом сина цариці Томири – Спаргапа, третя частини армії масагетів стерегла армію Кира. Коли дозорці повідомили, що табір персів стереже мале військо, а головна частина армії Кира десь біля

Аракса, Спаргап напав на сторожу табору і знищив її, цілком заволодівши табором.

Масагети, знайшовши в наметах чудову їжу і напої, сіли святкувати перемогу, їли і пили доки не послули. Перси напали на п'яних і сонних масагетів, багато повбивали, решту пов'язали і забрали в полон. Серед полонених був і командир тієї частини армії масагетів Спаргап.

Цариця масагетів Томира, одержавши звістку про розгром третини її армії Киром і полонення решток разом з її сином, послала Кирові повідомлення такого змісту: «Правителю персів, така жага крові, як твоя, не робить тобі честі. Ти не повинен тішитись своєю роботою, бо вона не може додати хоробрості вояці. Твоя зброя складалася із хмільних напоїв, різної їжі та фруктів, якими ти завжди наповнюєш себе до одуріння. Тому пам'ятай: коли сп'яніння проходить, а хміль осідає, тоді наверх, як отруйний чад, випливають підлі наміри і діла. Все це ти, правителю персів, і вжив для знищення моїх вояків і захоплення мого сина. Тепер слухай мене, я дам тобі добру пораду для твого ж добра: поверни мені мого сина і відразу ж покинь мою країну з усім твоїм військом. Можеш похвалитися тим, що розбив і знищив третю частину моєї армії. Коли ж ти відкинеш мою пораду, то присягаюсь Сонцем, нашим Богом, я дам тобі стільки крові, скільки ти не зможеш випити, хоч і маєш до неї величезну жагу!»

Кир, захочений такою легкою першою перемогою, не брав до уваги застереження і поради Томири. Спаргап – син цариці отямився від хмелю зв'язаним і закутим у кайдани. Усвідомивши свій стан, він попросив Кира зняти з нього кайдани. Кир задовольнив це прохання Спаргапа. Але тільки-но зняли кайдани з правої руки Спаргапа, як він сам себе убив.

Томира, дізнавшись що Кир не виконав її прохання і попередження, повела всіма силами наступ на армію Кира, і він змушений був прийняти битву там, де хотіли масагети. Битва між масагетами і персами була, як мені здається, найзапекліша з тих що Кир і перси до цього часу бачили та знали.

За відомостями, які маю, обидві армії при зближенні, знищували одна одну стрілами із луків, доки їх (стріл) вистачало. Потім перейшли на ратища, списи і мечі, і жодна з армій не хотіла відступати. Зрештою масагети стали перемагати персів і винищили їх на полі бою цілком. Загинув там, на 29-му році свого правління і Кир – правитель Персії. По закінченні битви цариця Томира наказала розшукати Кира між вбитими та пораненими, і труп було розшукано і принесено їй. Томира наказала: наповнити шкіряний мішок кров'ю вбитих і поранених, відрубати голову Кирі і вкинути її туди.

Після чого Томира сказала: «Думаю, що я тебе перемогла. Ти підступно забрав життя мого сина, а я виконала свою обіцянку і погрозу. Дала тобі крові

стільки, скільки ти не вип'єш, хоч мав до неї велику жагу!»!

Розповідали мені ще кілька версій про битву масагетів з персами і смерть Кира, але ця розповідь видається найбільш правдивою, тому її і записав.

Масагети вдягаються і ведуть такий самий спосіб життя, як і скити; одні з них воюють на конях, як кіннота, інші воюють пішо. В їх армії є кіннота і піші стрільці, і всі вони добре стріляють стрілами з луків. Мають вони списи і ратища, добре б'ються також і мечами.

Із металів вони більше використовують золото та бронзу.

Бронзу – для наконечників стріл і списів та гаків для ратищ, а з золота виготовляють прикраси для шапок, пасків, одягу, кінської зброї. Заліза та срібла у них немає, мабуть, їх і не знають, але золота та бронзи у них – необмежена кількість. Кожен чоловік у них має жінку, живуть вони із жінками на приречення і без обману. Греки думають, що такий самий звичай мають і скити, мені ж, здається, що так живуть лише масагети. У масагетів, коли чоловік хоче мати собі жінку, він вивішує на своєму житлі чи возі, щось схоже на прапорець і жінка йому знаходиться.

Із немічними старими масагети роблять так: вони влаштовують свято із багатою їжею та напоями, дають немічним їсти і пити стільки, що вони від того і помирають. Масагети думають, що такий спосіб вмирати старим немічним людям є найкращий.

Масагети дуже люблять молоко, багато його вживають у різних видах їжі. Головним богом масагети вважають Сонце, тому для нього вони приносять більшість найкращих та найбагатших пожертв.

Примітка. У передмові зазначалось, що Книги II та III відомостей про Скитів не мають. В них описується внутрішня боротьба за трон Персії після смерті Кира в битві з армією масагетів. Описано, як дістався на трон правителя Дарій Гістасп, відновлення влади Персії в Малій Азії і її завоювання в інших частинах світу. Тому ці дві книги перекладачем випущені повністю (С.К. Спасько).

КНИГА IV

(271–318 стор. «англ.», 1–143 стор. «ориг.»)

Відновивши владу над країнами Малої Азії і придушивши повстання Вавилону проти Персі, Дарій завоював ще Єгипет і Грецію. А після цього розпочав готуватись до походу на Скитію. Він вирішив помститись скитам за розгром і знищення ними армії Мідії в Ассирії та володіння Малою Азією упродовж 28 років. Персія вважала Скитію завойовниками та небезпечними сусідами.

Після закріпленню влади Персії над загарбаними країнами Дарій тепер мав необмежені ресурси люд-

ського матеріалу для формування своєї армії. Конфіскаціями та контрибуціями в завойованих країнах він прибрав до своїх рук величезні багатства, за рахунок чого була сформована чисельна армія, яка складалась із сухопутного війська і флоту.

Як відомо, скити прийшли з кіммерійцями в Малу Азію і в Ассирії під Нінівою розбили армію Мідії. Величезну кількість вояків (медів і персів) скити взяли в полон. Усіх невільників вони відправили працювати в Скитію, і тримали їх аж до повернення своїх вояків через 28 років. Коли скити повернулись після знищення їхнього керівництва, то вдома знайшли не менше лиха, ніж те, що спіткало їх в Малій Азії.

За час відсутності скитських та кіммерійських вояків багато їхніх жінок одружились з полоненими невільниками і вже мали від них дітей. Побачивши це, воїни вирішили осліпити всіх полонених невільників, які одружились із їхніми жінками, а молодь від них відіслати до Персії.

Осліплення персів і медів провели так: через кістяні рури вдували молоко кобилам в задній отвір (анус). Потім збирали це молоко в дерев'яні відра, розмішували і відстоювали, а зібрані вершки давали пити винним полоненим, які від цього посліпли. *(Геродот пояснює таке осліплення некультурністю скитів. У ті часи осліплювання було поширене. Цивілізовані греки на 500–600 років пізніше викололи очі всім полоненим воякам*

Святослава – князя Русі, під час війни того з греками на Балканах. – С.)

Від співжиття скитських жінок із полоненими, виросло ціле покоління молоді, яких скити теж вважали невільниками. Молодь, дізнавшись, що їх збираються відіслати до Персії, відмовилась покинути край свого народження, згуртувалась в загони, озброїлась і виступила на свій захист, розпочавши баталію із скитами.

У перебігу боротьби вся та молодь зібралася в Таврії (Криму), де відбила багато атак скитів. Для кращої оборони в Таврії вони викопали глибокий рів, що починався від Меотійського озера (Азовського моря) і до Таврійських гір.

Скитські провідники, через великі втрати в боротьбі з обох сторін, вирішили цілком змінити свій план дій. Застосовуючи зброю, скити зрозуміли, що молодь також озброюється і бореться, як рівна з рівними. Від цього вони перестають почувати себе рабами і з них формуються повноправні люди та взяті вояки.

На своїй нараді скити ухвалили: облишити зброю, взяти замість неї батоги, якими приводили до послуху невільників і худобу. Розрахунок був такий: невільники, що звикли коритися батові, побачивши його, а не зброю, підкоряться і тепер.

Скити не помилилися, і коли пішли в наступ із батогами, молодь також не взяла до рук зброї, мовчки зустрівши скитів. Молодь знала, що вони – невільники,

бо народились від батька-раба, тому і підкорилася скитським батогам, і боротьба припинилася.

Все це Дарій, можливо, знав, і це додало йому завзяття та охоти йти походом на Скитію.

ПОХОДЖЕННЯ СКИТІВ

Скити про себе казали: «Ми є наймогутнішим народом зі всіх народів, що заселяють цю країну». Першим чоловіком у них був Таргетай, він був сином їх бога – Сонця, а його мати була дочкою Бористену (Дніпра) (*Геродот писав: батьком Таргетая був Зевс, так назвавши скитського бога грецькою назвою. Геродот багато разів повторював цей переказ-легенду, бо вона була в скитів традиційною. Була в скитів ще й інша легенда, яка мало чим відрізняється від першої; нижче наведемо їх обидві. – С.*)

Таргетай мав трьох синів: Ліпоксая, Арпоксая і Колаксая (*Гут зрозуміло, що Геродот додав грецьке закінчення: «- сая», «- сай». – С.*). На час життя цієї родини, їм із неба був посланий дар: «золотий плуг», «золоте ярмо», «золоту сокиру» і «золотий шолом». Плуг – на обробіток землі, ярмо – для запрягання волів, сокиру – для знищення ворогів і для господарства, а шолом – для захисту голови в боротьбі з ворогами.

Першим знайшов цей небесний дар Ліпоксай, але не міг його взяти і принести додому. Коли він нама-

гався це зробити, той покривався вогнем; так само не міг його взяти і другий син Арпоксай. Коли прийшов третій син Колаксай, то забрав цей дар і приніс його до житла. Батько і старші брати Колаксай вирішили, що це: «Свята Воля і Наказ Неба, щоб царем у них був Колаксай».

Нащадки Ліпоксай і Арпоксай стали орачами-хліборобами та скотарями, а нащадки Колаксай стали Царськими Скитами, а нащадки обох старших братів були царями інших скитських племен. Тепер всі скитські племена, які хоча і мають між собою деякі відмінності, називаються сколотами.

Греки всіх їх стали називати скитами, а їх країну, після правління Царя на ймення Скит – Скитією.

Скити вважають, що від часу сформування їх нації-держави і від першого їх царя Таргета, до вторгнення на їх землю Дарія, через Гелеспонт, минуло тисяча років (*Дарій напав на Скитію в 512 р. Старої ери, з чого виходить: $1000+488+1980 = 3468$ років, як скити-руси-українці вже жили державним життям, хоч і з перервами. – С.*).

Золотий дар Неба: плуг, ярмо, сокира і шолом пильно охороняється царями Скитії і всіма скитами. Цей Дар у великій пошані серед всіх скитів. Кожного року в певний час скити відвідують цей Дар і складають великі пожертви на свою державу.

За переказами в Скитії, існує таке правило: «Хто із сторожі того золотого Дару в час свята засне просто

неба, він протягом року помре, і йому дають стільки поля, скільки він за день, від сходу і до заходу сонця, зможе об'їхати верхи на коні».

Скитія має величезні простори, тому цар Колак розділив її на три частини – три царства, між якими розділив «Дар Неба», більша частина якого залишилась в царстві Колакса. Кажуть, що подорожувати тією частиною Скитії, яка знаходиться на півночі, майже неможливо, бо нічого не можна роздивитись, так густо падає з неба пір'я.

Греки із Понту розповідають про Скитію, що до цієї частини світу прийшов Геракл ще тоді, коли вона була незаселена. Їхав він кобилами і вів з собою волів Геріона. Геріон жив в океані, за стовпами Геракла, на острові, який греки назвали Еритрея, поблизу Гадеса (*В Атлантичному океані, за Гібралтарською протокою, поблизу пекла. – С.*). Легенда каже, що цей океан є велетенською рікою, яка тече із Сходу на Захід і так навколо Світу, але цьому немає жодних доказів.

Коли Геракл прибув у країну, яка тепер називається Скитія, там була дуже непривітна погода. Геракл випряг свої кобили і пустив їх пасти, а сам закутався в шкіру лева і ліг спати. Прокинувшись, він не побачив своїх кобил і почав їх всюди шукати; на околицях, і ніде не міг знайти. Довго блукав Геракл тією країною і натрапив на місцевість, яку тепер називають Гилай, що була вся покрита лісом (*Приблизно, це можуть бути Дніпровські плавні. – С.*).

Тут він натрапив на печеру, в якій побачив дивовижну жінку, в неї замість ніг було щось схоже на хвіст гадюки. Геракл із здивуванням став розглядати ту диво-жінку, а потім її спитав, чи не бачила вона тут кобил, що паслись?»

Чудо-жінка відповіла Гераклові, що його коні – у неї і вона може їх повернути йому, коли він стане її коханцем і буде з нею спати. Геракл відмовився, мабуть, боявся такої чудо-жінки, або не хотів мати справу із таким чудернацьким створінням. Та чудо-жінка не віддавала Гераклові кобил, вимагаючи виконання своєї умови.

Геракл змушений був погодитись і, мабуть, прожив з нею довго, бо мав з нею аж трьох синів. Його ніколи не залишала думка їхати туди, куди збирався. Якось та чудо-жінка запитала Геракла, що вона повинна зробити з синами, коли вони виростуть: залишити у своїй країні, володаркою якої вона є, чи відіслати їх туди, куди він піде?

Геракл відповів їй, що нічого злого в тому не буде, коли вона виконає всі його поради і сказав: «Який із цих трьох синів зможе одягти на себе обладунки з ременем так, як одягаю її я, і зможе стріляти стрілами з лука так, як стріляю я, того залиш біля себе, а двох, якщо схочеш, пришли мені. Коли так зробиш, то не тільки виявиш до мене свою шану, але й сама будеш щаслива у своєму житті».

Після такої розмови, Геракл взяв зі свого воза обладунки та лук зі стрілами. Показав жінці, як одягати об-

ладунки та підперізуватись ременем, як стріляти із лука. Крім ременя та обладунків був ще золотий ковпак. Після цього Геракл запряг у воза кобил і поїхав на-завжди.

Час спливав, хлопці-сини Геракла і Чудо-жінки росли, мати назвала старшого Агатирс, середнього – Гелон, а наймолодшого – Скит. За настановою Геракла, мати розпочала вчити синів. Старшому і середньому не вдавалось навчитись, а наймолодший Скит опанував все так, як це вмів батько. Агатирса і Гелона мати постала правити до інших скитських племен, а Скита залишила Царем у своїх володіннях, де він став батьком Царських Скитів. Тому скити до цього часу носять ремені із золотими ковпаками, які їм залишив у спадок їх предок Геракл. Оце і все, що їх мати зробила для скитів.

Крім цих двох історій, що мені розповідали греки, які жили біля Понта (Чорного моря), я чув ще і таку розповідь, яка на мою думку є правдивішою за перші дві. У ній ідеться про тих скитів, що жили поряд з масагетами за рікою Аракс, випасаючи худобу та коней.

Плем'я масагетів постійно намагалось витіснити скитів за ріку Аракс в Європу (*Мабуть туди, звідкіля вони сюди прийшли.* – С.). Тому скити і почали повертатися в Кіммерію, яку тепер називають Скитією.

Кіммерійська знать із своїм правителем також були незадоволені, що їх терени заселяють скити, але

організованого опору не чинили. Кіммерійці поділилися на дві частини, правитель зі своєю знаттю та частина війська – з одного боку, а населення – з іншого. Проти скитів були правитель із знаттю, бо боялись втратити владу і привілеї. Населення ж боротьби не хотіло і було за мирне співжиття із скитами. Правитель із знаттю, замість боротьби зі скитами, розпочали боротьбу з власним населенням.

Бились кіммерійці між собою завзято, з великими втратами з обох сторін. Вбитих населення поховало над рікою Тірасом (Дністром), їх могили збереглися до сьогодні. Решта кіммерійської знаті залишила свою країну, тільки на згадку про них залишилося багато укріплень. Кіммерійська (Керченська) протока, як і країна біля Чорного і Азовського морів, називається Кіммерія.

Ті кіммерійці, що покинули свою країну, помандрували через Кавказ в Малу Азію і оселились на півострові біля міста Сіноп, по сусідству із гетитами. Скити переслідували втікачів, але вибрали помилковий шлях: кіммерійці пішли понад Чорним морем, а скити пішли понад Каспійським. Так думають греки і малоазійці. Більше згадок про цю частину світу можна знайти в поемі Аристея, який народився на острові Мармора. Він розповідає «інспірований Фебієм», що нібито, подорожував по країні іседонів, за якими вже мешкали одноокі аримаспи.

За аримаспами – вже грифони (схожі на орлів) стерегли золото. На заході від аримаспів і грифонів жили гіперборейці (північні люди – нормани, країна яких простяглася на південь до самого Чорного і Азовського морів (до Понту і Меотісу). Гіперборейці жили постійно і осіло на своїй землі, а іседони, скити і кіммерійці завжди мандрували одні до інших.

Ніхто не має певних відомостей про країну, що лежить за іседонами, навіть Аристей, якого я згадав, не може щось розповісти у своїй поемі, бо і сам далі країни іседонів не був. Він міг написати в поемі лише те, що йому розповідали іседони. Я завжди і все навожу таке, в чому можливо знайти обережні відомості про далекі та малознані країни, тому і згадав тут все, про що дізнався.

(Примітка 2, в кінці книжки.)

СКИТСЬКІ ПЛЕМЕНА

На захід від морського порту, в затоці Бористену (Дніпра), який стоїть на середині скитського узбережжя Понту (Чорного моря), живе скитське плем'я із домішкою греків, що називається каліпіді. Сусідами каліпідів на сході є алізони, люди обох цих племен ведуть скитський спосіб життя. Вони вирощують для харчування різне зерно: пшеницю, просо, горох, квасолю, цибулю, часник і коноплі.

На північ від алізонів живуть скитські хліборобні племена, які вирощують зерно собі і на продаж. За ними, північніше, живе скитське плем'я неври, а вже за ними лежить дика незаселена земля. Це все, що відомо про населення, яке заселює землі понад рікою Гіпаніс (Південний Буг), на захід від ріки Бористену.

На схід від Бористену, починаючи від Понту, сягає територія, уся заросла лісом. Це – Гілай (*Дніпрові плавні із прилеглими до них землями.* – С.) Північніше цих просторів, як відомо грекам, що живуть над рікою Гіпаніс, живуть скити. Вони займаються обробкою землі, називають себе бористенітами (наддніпрянцями), дехто їх ще називає – олбіополітами. Скити-бористени заселюють землі на схід до ріки Пантікап, на відстані трьох днів подорожі від Бористену. На північ бористени заселяють простір, який можливо проплисти човном за 11 днів Бористеном, починаючи від Гілаю.

Ще далі на північ – великий (проте, малолюдний) простір, за ним же живуть андрофаги-манітерс. Вони мало пов'язані зі скитами, але теж є чисельним народом. Ще далі, дуже далеко на півночі, вас зустріне справжня пустеля, без слідів людського життя.

На схід від скитів-хліборобів, що живуть із обробітку землі, вже за річкою Пантікап живуть скити-скотарі. Тут вони розводять різну худобу і коней,

випасають їх, а обробкою землі не займаються, бо на тому, мабуть, не розуміються. Усі ці простори, за винятком Гілаю, не мають лісів. Територія скитів-скотарів простягається на схід, на 14 днів подорожі аж до річки Геррус (*Ця річка по віддалі дуже схожа на Кальміус. – С.*).

Далі вже лежить простір, де живуть царські родини, яких називають – Царськими Скитами. Вони дуже войовничі та численні, це плем'я дивиться на інші скитські племена як на своїх підданих. Їхні землі пролягають як на схід аж до річки Танаїс (Дон), так і в Таврію (Крим) до Таврійських гір. На сході – до того рову, що його викопали сини осліплених невільників-персів. Закінчуються володіння царських скитів на узбережжі Меотіса, де є торговельний пункт, що називається Кремні.

На північ від царських скитів і скитських племен, що до них належать, живе (мабуть, не скитське) плем'я меланхленів (у перекладі – «чорноодягнуті», бо вони носять чорні плащі). За меланхленами, як вже відомо, лежить незаселена територія-пустеля, вкрита багнищами та озерами, для життя непридатна.

За рікою Танаїс (Дон), на схід від царських скитів простяглися землі, заселені сарматами. Ці терени від Меотіса (Азовського моря) і до ріки Аракс (Волга), Каспійського моря та на північ сягають так далеко, що їх можливо проїхати тільки за 15 днів.

Савромати (сармати) – люди з очами, як у ящірок. Вся ця земля дуже мало має лісів, обробляється лише частково, а решту займають багатючі пасовища.

Походження сарматів таке: колись в давнину греки воювали із амазонками. У битві на ріці Термодон греки перемогли амазонок і забрали їх в полон (*Царство амазонок було десь в Передкавказзі, можливо, на терені сучасної Кубані. – С.*). Скити називають амазонів – «ореопата», себто «вбивці людей» («орь» – людина, «пата» – вбити).

Полонених амазонок греки посадили на три кораблі та повезли Азовським морем (Меотісом) в Грецію. Підчас подорожі морем на кораблях, ті жінки-амазонки зчинили заколот і знищили всіх греків. Амазонки не вміли керувати кораблями, тому вони поклалися на милість вітру в морі, який пригнав кораблі до берега Азовського моря (Меотіса).

Кораблі з амазонками пристали до берега, в місцевості Кремні (*Це десь між теперішніми містами – Маріуполем і Таганрогом. – С.*), на скитському терені. Амазонки вийшли з кораблів на сушу і стали табором на безлюдному узбережжі.

Перше, що амазонки зробили – це захопили табуни скитських коней, що паслися в цій місцевості. Утворивши озброєний загін, амазонки розпочали напади на сусідні оселі скитів. Ставши до захисту, скити не зрозуміли спочатку, звідкіля взялися розбійники,

подумавши, що це ватаги молодих хлопців. У сутичках кількох розбійників схопили і виявили, що нападники – жінки. Таке відкриття спонукало скитів виробити зовсім інші способи і тактику боротьби з амазонками.

Скити створили загін із озброєних молодих хлопців (приблизно рівний за чисельністю до загону амазонок) і поставили його табір поряд з ними. Бо, порадившись, вирішили: замість воювати з амазонками, вбиваючи та калічачи молодь, краще пожевити своїх хлопців на них та мати дітей від таких хоробрих жінок. Коли це вдасться, молоді подружжя житимуть окремим поселенням. І цим буде припинено боротьбу і ворожнечу, а замість шкоди буде ще й користь.

Скити-молодики виконали настанову старших, зійшовшись із амазонками і переконавши тих, що не мають наміру чинити їм зло. Навпаки, хочуть взяти амазонок собі за дружин. Тож напади амазонок на скитські оселі припинилися, а табори стали пересуватись все ближче та ближче, аж доки одного дня не об'єдналися зовсім. Так скити-молодики одружилися з амазонками. Одного разу юнаки-скити сказали своїм дружинам: «Ми маємо батьків та свої господарства, ходімо жити з нашими людьми, ми будемо дбати про вас».

Амазонки відповіли так: «Ми ніколи не зможемо жити разом із жінками вашого народу, бо наше

життя зовсім не схоже на їхнє. Ми їздимо верхи, наша робота із луками та стрілами, списами і мечами. Коли необхідно, ми б'ємося із ворогами нарівні із чоловіками. Жіночої роботи ваших людей ми не вміємо. Ваші жінки не вміють того, що ми, а знають лише домашню роботу. Вони ніколи не ходять полювати, не кажучи вже про битви з ворогами. Тому, мабуть, ми на ваше запрошення не погодимось, коли ви хочете жити з нами, як порядні чоловіки, то йдіть до своїх батьків і заберіть свою частину господарства та повертайтеся до нас».

Скити-молодики погодились на це і пішли та одержали свою частину майна і повернулись до своїх жінок-амазонок. Тепер амазонки сказали своїм чоловікам: «Ми передумали, не можемо осісти тут назавжди, адже ви знаєте, як багато ми наробили лиха вашим людям, в тому числі і вашим батькам і це вони нам не забудуть. Тепер ви думайте і вирішуйте самі, якщо хочете жити з нами, як своїми жінками, то їдемо із цієї околиці за ріку Танаїс (Дон). Скити погодились і на це, зібрались і зі своїм майном виїхали за Танаїс. Перетнувши Танаїс, проїхали на схід три дні, потім повернули на північ, проїхали ще три дні і зупинились. Тут вони і осіли на віддалі 6-ти днів їзди від Танаїсу та Меотіса (Азовського моря), взявши назву «савромати».

У цьому краю, який тепер називається Сарматія, вони і розмножились, заселивши його. Жінки сар-

матів і їх нащадки, дотримуючись звичаїв своїх матерів-амазонок, їздять кіньми верхи, полюють звірину, беруть участь у війнах із ворогами та вдягаються як чоловіки. Мова сарматів – скитська, за винятком окремих слів і виразів амазонок. У сарматів залишився звичай, «закон амазонок», який забороняє дівчині виходити заміж доти, доки вона не заб'є хоча б одного ворога на війні. Та жінка, яка не виконала цього звичаю-закону, залишається неодруженою довіку.

Будини займають простір північніше від сарматів, їх країна має багато лісів, що дають різний будівельний матеріал (*Можливо, назва походить від слів «будувати», «будівельники».* – С.).

Мова і звичаї у будинів – скитські. Територія, яку вони заселяють, простяглася на північ на 7 днів подорожі. Ще північніше за будинами знову розкинувся великий незаселений простір.

Тисагети – численне скитське плем'я, що займає простір на схід від будинів та живе виключно з полювання різної звірини. Поряд з тисагетами живуть айрки, які також займаються полюванням. Тисагети і айрки полюють так: кожен із них має навчених коней і псів; виїхавши на полювання, вони прив'язують до дерев коней; а ті лягають на черево в траві, щоб звір їх не помітив. Поряд з кіньми лягають і пси, а мисливці вилазять на дерева і виглядають здобич. Коли звір підходить близько, дозорці зізають

з дерев, сідають на коней і переслідують з псами дичину, доки не здоженуть і не вб'ють.

Північніше тисагетів і айрків живуть скити, які не погодились підлягати Царським Скитам та відокремились від них. Увесь терен заселений ними – це рівнина з добрими та родючими ґрунтами, за якою лежить гористий та кам'янистий край (*Вочевидь, автор має на увазі Уральські гори. – С.*). У горах вже живуть не скити, а лисі (голомозі) люди, які такими є від народження. Чоловіки і жінки мають широкі та приплюснуті носи, довгий хребет, розмовляють своєю мовою, але одягаються так, як і скити. Харчуються ті голомозі люди дикими ягодами із дерев та кущів, дерево те називають – понтікум, схоже на фігове дерево, а ягоди – розміру квасолі. Збирають стиглі ягоди, чавлять скрізь тканину, а одержаний сік темного кольору, п'ють чистим, або змішаним із молоком, а називають той сік – «еші». З густого осаду від тих ягід роблять печиво для їжі. Ці люди для молока тримають овець, але дуже мало, бо пасовища там дуже бідні. Кожна родина живе біля свого дерева-понтікума, вкриваючи на зиму дерево товстою білою повстиною та розкриваючи його весною та влітку. Цих людей охороняє якась таємнича сила, вони не носять зброї і на них ніхто не нападає. Суперечки між собою та з своїми сусідами вони завжди залагоджують мирно. Всіх, хто приходить до них і просить захисту, вони

приймають і живуть разом мирно, і звати цих людей – аргипеї.

Про голомозих людей багато чого розповідають їхні західні та південні сусіди, а також скити, які побували у них. Про аргипеїв розповідають і ті греки, що бувають в портах на ріці Бористені та узбережжі Понту. Скити бували в них у справах торгівлі. Спількувались із ними через перекладачів, які знають сім мов. За аргипеями лежить простір, про який ніхто не може чогось докладно сказати, бо туди немає шляхів через високі і скелясті гори, і туди культура не доходить.

Голомозі люди розповідають неймовірні оповідання про тих людей, які живуть в тих горах. Наприклад, там живуть люди з козячими ногами із ратицями, а ще далі на північ, люди взимку сплять 6 місяців на рік. На мій погляд, це щось неймовірне.

На схід від аргипеїв лежить простір, який заселює скитське плем'я іседонів («Погрожувачі списками». – С.). На північ за аргипеями лежать землі зовсім незвідані, лише відомо те, що розповідають іседони та аргипеї.

Деякі відомості дійшли до нас і про іседонів: коли у них помирає старий батько, то його побратими приносять в дім вівцю, як жертву за небіжчика. Вівцю ріжуть і м'ясо ріжуть на шматки, розрізають на шматки і тіло небіжчика, змішують і варять, а потім разом сідають їсти. Голову мертвого очищають зовні і зсеред-

ни, а череп ховають, як святиню предків. Син це робить батькові так, як греки влаштовують поминки за своїми предками. У всьому іншому іседони мають здоровий розум, добре розрізняють правду і неправду, добро і зло. Окремо треба відзначити те, що в іседонів жінки мають з чоловіками рівне право і рівну пошану. Іседони кажуть, що вже за ними, далі на північ, живуть одноокі люди, а за ними грифони стережуть золото. Так розповідали нам скити і пояснили, чому однооких людей вони називають арімаспами.

Скитською «аріма» означає «один», а «спу» – «око». Всі описані землі мають дуже холодну зиму. На півночі нестерпно холодно 8 місяців на рік, ґрунт замерзає і стає твердий, як залізо, водою його не зробиш м'яким, хіба відігрівати вогнем.

Наприклад, Меотіс (Азовське море) в зимовий час замерзає повністю, разом із Кімерійською (Керченською) протокою. Скити із Тавриди (Криму) ходять у військові походи через замерзлу протоку. Їздять по льоду своїми возами в країну Сінді. Решта 4 місяці там літо, але часто і воно буває холодним. Зима від літа відрізняється тим, що зимою ніколи не буває грому і дощу. Зате влітку дуже багато дощів з громом, і такої сили, що земля трясеться, наче при землетрусі. Дощі супроводжуються сильним громом та вітрами, від яких багато великої шкоди та руйнувань.

Коні і худоба переносять зими і холод, правда їх тримають в захищених місцях. Мули та віслюки погано

переживають зими, тому їх тут і не розводять. Я думаю, що тут в худоби через холод погано ростуть роги. Такої думки дотримується і Гомер в «Одисеї», пишучи: «В Лібії, де на лобах ягнят роги ростуть швидше», бо там гарячий клімат... (Тут Геродот описує розплід та вирощування мулів і ослів, що мною вилучено. – С.)

Про пір'я. Скити кажуть, що воно наповнює повітря взимку. Думаю, що це сніг, бо вони схожі.

Про гіперборейців (північних наддніпрянців) скити та інші нам нічого не розповідали (Скити неохоче розповідають про себе. – С.).

Про гіперборейців пишеться в Гезіода, та у поеми Гомера «Епігон». Більше нам розповідали про гіперборейців – делосці (Мешканці острова Делос в Егейському морі, які могли бути пелазгами або дорійцями. – С.).

За свідченнями делосців, святі дари загорнуті в пшеничну солому прибули від гіперборейців в Скитію (Це Мала Скитія, яка була там, де тепер Болгарія, зокрема – провінція Добруджа. – С.). Коли жертвні дари було передано із Скитії сусідньому народові, щоб вони передали далі до Делоса, першими її одержали додонці і передали далі на південь. Так передавали ті святі дари аж до затоки Маліан, потім до Евбоа, потім від міста до міста аж до Каристуса. Звідти перевезли ті «дари» до Андросу і каристіяни відвезли «дари» до Теносу, а теносці передали в Делос.

Для догляду «дарів» в дорозі, гіперборейці послали дві дівчини Гіперон і Лаодіс, а в охороні були п'ять по-

чесних гіперборейців. Це були чоловіки дуже шановані в Делосі, відомі тут як «Перфери». Пізніше, бачачи що їхня сторожа «дарів» часто не повертається, гіперборейці змінили спосіб посилення «дарів». Дуже не любили гіперборейці, коли їхні люди губилися, навіть в такій далекій дорозі.

Потім гіперборейці так само загортали свої «дари» в пшеничну солому, але доставляли тільки до кордону. Пояснювали сусідньому народові про «святі дари» і переконували передати їх далі, довіряючи один одному. Мені відомі подібні способи передавання жертвних дарів, так передавали жінки свої дари Артеміді в Тракії і Панонії, завжди загортаючи їх в пшеничну солому (*Тракія була в минулому там, де тепер Болгарія, а Панонія – там, де тепер Угорщина. Обидві ці країни заселяли в минулому племена гетів та панонців, споріднених зі скитами. – С.*). Ті дві дівчини гіперборейки померли в Делосі, а делоські хлопці та дівчата до цього часу відрізають пасма свого волосся і намотують на гілочки, садять на їх могилках оливкові деревця та кладуть гілочки з намотаним волоссям. Наведу ще одну розповідь про подію, яка відбулася перед прибуттям гіперборейок Гіперон та Лаодіс. Дві інші дівчини гіперборейки Арга і Опіс також прибули якоюсь дорогою в Делос. Вони принесли подяку богині Іліції, покровительці народження дітей, за її поміч в легких та щасливих пологах. Арге і Опіс прибули на

острів в той час, коли вшановувались делосцями, кожен по-різному, Аполлон і Артеміда. Жінки Делосу збирали дари, співаючи молитви та пісні, складені і написані на честь богів поетом Оленем із Лідії, який був автором багатьох молитов і пісень, тих що співали делосці.

Арга і Опіс також померли на острові Делос, і їх могили знаходились позаду храму Артеміди, що стояв входом на схід поряд із залом бенкетів Сеіанс. Делосці збирали попіл із спалених на жертovníку храму кісток стегон і ним посипали могили Арге і Опіс.

Не буду я вам писати про скита Абариса, який також був гіперборейцем. Він обніс стрілу навколо світу, нічого не ївши за увесь час своєї подорожі. Тепер ще дозволю собі додати таке: коли гіперборейці живуть під «північним вітром», то повинні жити люди і під «південним вітром» – гіперношіянци (Із цього додатку Геродота видно, що греки поділяли людей на північних – гіперборейців та південних – гіперношіянтів. Центром землі греки вважали Грецію. За Дунаєм (Істром) жили північні люди, а за Середземним морем жили південні люди. Отже, скити із своїми племенами були гіперборейці, або як називають їх тепер «нормани». – С.)

(Примітка 3, в кінці книжки.)

ЄВРОПА

Зовсім інша справа є з Європою, як і з Азією та Африкою. Але ніхто з певністю не може сказати, що море обмиває Європу з півночі та зі сходу. Все, що ми знаємо про Європу, це те, що її довжина така, як у Азії та Лібії разом. Для мене загадка ще і те, чому ім'я трьох знаменних жінок взято для назви, правдиво кажучи, одного континенту? Також чому Ніл і Фазіс, або як кажуть: Танаїс, Меотіс і Кіммерійська протока, повинні бути межею між Азією, Африкою і Європою? *(У часи Геродота Танаїс (Дон), Меотіс (Азовське море), Кіммерійська (Керченська) протока були межею між Азією і Європою. Пізніше межу було зміщено до Уральських гір, ріки Урал, Каспійського моря і Кавказьких гір. – С.)*

Ніде я не чув того, хто був той перший, що визначив ці межі та звідкіля взяті їх назви? Більшість греків вважають, що Лібію називають ім'ям місцевої жінки. Азія названа ім'ям жінки Прометей, після Азіес – сина Котиса і внука Манеса. Він передав цю назву в Сардісі племені, названому Азіес, лібійці взяли собі назвою ім'я тієї жінки Лібії. Та ось про Європу ніхто не знає, чи вона обмежена морем і як, звідки і ким взято її назву? Ми завжди говоримо, що те і друге прийшло до нас з Європи, і все це виглядає так, ніби прийшла якась жінка із Тирії, що для

мене є чимось сумнівним. Жодна людина з Азії не відвідувала ніколи Європу, хіба фенікійці плавали до острова Криту, а потім до Лідії. Та, мабуть, досить про це, і в майбутньому я буду вживати тільки ті назви, до яких всі звикли.

СКИТІЯ

Йдучи походом на Скітію, Дарій – правитель Персії – проходив узбережжям Чорного моря (Понту). За винятком Скітії, цей терен заселяли нецивілізовані народи. Але ніхто не стверджує, що та решта народів не мають ознак цивілізації чи якоїсь видатної людини, за винятком видатних вчених скитів Абариса і Анахарзиса (*Зрозуміло, що Геродот до імен цих видатних скитів додав грецьке закінчення: «-иса» і «-зиса», тобто їх імена були Абар і Анахар. – С.*)

Розповідаючи про скитів з повагою, я не захоплююсь ними. Хоча їм доводилось виконувати найважливіші справи людського життя краще за будь-який інший народ на землі. Йдеться про їх здатність до збереження себе і свого способу життя. Свідченням цього є те, що скитів не змогли знищити ніякі нападники, а всіх їх вони знищували самі.

Якщо скити вирішать, що вигідно не вступати в прямий бій з загарбниками, то вони будуть маневрувати зі своїм військом так, що ворог не зможе знайти

їх армії, щоб втягти в битву. Скитія не має великих та укріплених міст. У містах та оселях вони живуть взимку; а весною, влітку та восени їх життя проходить в русі на возах. Куди б скити не рухались, вони мандрують своїми величезними просторами верхи кіньми, або критими возами. Геть усі вони відмінні вершники, воюють також здебільшого на конях. У сідлі ж влучно стріляють з луків, завзято та дуже вміло в битвах орудують списами та мечами. Головне для скитів, щоб їх вояки були постійно добре нагодовані і не втомлені при довгих переходах.

Як такий народ може не знищити нападників на свою землю? Скитів ніхто не зможе побити і підкорити, бо вони добрі та дуже завзяті вояки, що дуже швидко рухаються кіньми і возами, коли інші народи воюють і пересуваються пішо. Як скитів може побити загарбник, коли за потреби вони вміють його так заплутати, що він не може знайти їх армії? Скити дуже хоробрі, а ще їм допомагає природа їхнього краю: річками, долинами і пагорбами.

По всій їх країні є дуже багато добре зрошуваних рівнин, пасовищ для коней і худоби. А рік та річок так багато, як каналів у Єгипті. Крім всього цього, скити дуже рухливі, енергійні, завзяті, хоробрі, винахідливі люди та ще й великі патріоти своєї країни, свого способу життя і дуже не люблять все чуже.

РІКИ СКИТІЇ

Найкращими ріками Скитії є ті, якими майже цілий рік плавають морські човни, окрім зими, коли ріки замерзають. Найкращою та найвеличнішою рікою Скитії є Істер (Дунай), що має п'ять портів. Це найбільша ріка у світі, завжди повноводна, зимою і влітку. В Істер впадає багато малих річок, поповнюючи своїми водами його рівень. З таких річок є п'ять, власне, скитських, які беруть свій початок і протікають теренами Скитії: Пиритус (Прут), Тіарантус (Серет), Арарос (Тиса), Напарос та Ордеус (якась менша річка далі на захід). Пиретус (Прут) – велика річка, яка є першою притокою Істеру зі сходу, інші чотири річки, трохи менші, впадають в Істер далі на заході.

Із тих менших річок треба ще згадати Марос, що починається на терені скитського племені агатирсів. Три великих річки: Атлас, Аурос та Тібісіс течуть на північ із гір Гаemus. Атрос, Ноес і Артанес беруть свій початок в Тракії. Ріка Сціос починається в Панонії із гір Родоп, протікаючи між горами Гаemus. Ріка Ангрус тече на північ з Ілірії по рівнині Трибаліан і впадає в Бронгус, потім ділиться на дві річки – обидві великого розміру. Річки Карпіс та Алпіс також течуть на північ із терену, який лежить за Умбрією.

Всі ці річки вливаються до величної ріки Істер (Дунай), яка протікає через землі кельтів на заході, після кінетів та всіх західноєвропейських народів. Вона перетинає Європу з півночі на південь, потім повертає свою течію на схід, при вступі на терен Скитії. Тому і не є дивним, що ці річки-притоки, які я згадав та багато інших ще менших, не згаданих річок, роблять Істер (Дунай) найбільшою рікою в світі. Думаю, коли відкинути всі притоки та порівняти Дунай із Нілом, який не має приток, то Ніл може бути більшим.

Найважливішим є те, що Істер (Дунай) постійно має багато води зимою і влітку. Пояснити це можу тільки тим, що зимою кількість води є нормальною, а можливо і трохи вищою від снігу в горах, бо взимку тут дощів випадає дуже мало. Влітку величезна кількість снігу в горах тане, і вода стікає в річки. Крім того тут в цю пору випадає багато дощів, а вода стікає в Дунай, що збільшує рівень води в ньому. Випаровування води влітку компенсується з річок і тим забезпечується повноводність Дуною впродовж усього року.

Наступна ріка на схід від Пиретусу (Прута) є Тірас (Дністер), який тече з півночі на південь та бере вона свій початок із великого озера і служить межею між неврами та скитами-хліборобами. Поселенців, які оселилися біля Чорного моря в дельті Тірасу (Дністра), греки називають тіритами.

Третя скитська ріка, східніше Тірасу (Дністра) – Гіпаніс (Південний Буг), що бере свій початок також в Скитії з іншого озера, навколо якого випасають білих коней. Це озеро називають – Мати Гіпанісу. Коли п'ять днів плисти човном по Гіпанісу, вода в ріці – добра, але не глибока. Решта чотири дні плавання до самого Чорного моря, вода в ріці вже солоня; це тому, що тут вливається до Гіпанісу річка із солоною водою. Ця річка починається на землях скитських хліборобів – алазонів. Назва цих земель і міста по-скитському – Еksamпей. За тутешнім свідченнями, походить вона від слів, що грецькою означають «Священна Дорога». Тірас і Гіпаніс у своїй течії зближуються, а потім далі до Чорного моря віддаляються одна від другої, і Гіпаніс тече рівною.

Далі на схід протікає друга найбільша ріка Скитії – Бористен (Дніпро). На мою думку, ця ріка – найбагатша та найцінніша не лише в цій частині світу, але й де б то не було. Вона може поступитися тільки Нілу, з яким ніяка ріка не може зрівнятися.

Бористен (Дніпро) має найкращу та найсмачнішу рибу і таку ж воду, винятково чисту, блискучу і смачну до пиття, як ні в одній іншій ріці. Ніде не вирощується і не збирається кращий та багатший врожай, як по обидва боки цієї величної ріки. Тут росте найкраща та найпоживніша трава для корму худобі та коням. Бористен – широка та глибока ріка,

придатна для плавання нею морськими човнами. Замерзає вона тільки на 3 місяці взимку.

У морській затоці Чорного моря, в яку впадає Бористен, видобувають необмежену кількість солі, яка там утворюється сама, природнім способом. В Бористені водиться безкісткова риба, найкраща та найсмачніша для засолювання та в'ялення. Має ця ріка ще багато інших цінних властивостей і речей.

Бористен тече з півночі на південь, вона є добре знана до території Геррус (Земля Русів), що знаходиться на віддалі 40 днів плавання човном із веслами, вгору від Чорного моря. Далі на північ за Герусом, вже ніхто не може сказати, через які країни протікає Бористен (Дніпро).

Нам відомо, що Бористен тече землями скитів-хліборобів після того, як протікає північними незаселеними країнами. Скити-хлібороби живуть по обидва боки ріки. Їх землі простягаються на 10 днів плавання човном. Я не знаю, із яких джерел бере свій початок Бористен, як про Ніл і, думаю, ніхто із греків цього також не знає.

Ближче до Чорного моря Бористен (Дніпро) та Гіпаніс (Південний Буг) протікають не так далеко між собою, в низині рівнини, переходячи біля моря в болота і лимани. Суходіл між ними заходить у море, утворюючи мис: Гіпол. На цьому мисі височіє оltар богині Деметері, навпроти селища бористенів (наддніпрянців), що називається Ольвія. (Богині Де-

метери у скитів не було, вона була у греків, вочевидь, Геродот назвав скитську богиню Мати-Земля грецькою назвою. – С.). Наступна річка Скитії – Пантикап (Мабуть Самара. – С.), вона також бере свій початок з озера, протікає крізь лісистий терен Гілай і впадає в Бористен (Дніпро). Між ріками теж живують скити-хлібороби. Далі, на сході – ріка Гіпакирис (Мабуть Молочна. – С.), яка бере свій початок з озера і протікає через терен скитів-скотарів, впадаючи в Меотіс (Азовське море) біля Каркиниту.

Річка Гіпакирис залишає по правому своєму березі терени Гілай та Іподром Ахіла, де випробовують коней на швидкість.

Наступна річка – Герус, що витікає із Бористену далеко на півночі, з території, що також зветься Герус. Вона утворює межу між скитами-скотарями і царськими скитами, впадаючи в Гіпакирис (Про річку Герус в Геродота плутані відомості, бо такої річки, яка витікає із Дніпра і впадає в якусь іншу, тепер немає, напевно не було і в часи Геродота. За Геродотом, вона знаходиться на півночі, де живуть бористени, а Дніпро стає судноплавним. Це може бути річка Десна на Чернігівщині. – С.).

Восьма ріка Скитії – Танаїс (Дон). Бере свій початок далеко на півночі, витікаючи із великого озера, та впадає в Меотіс. Ця ріка розмежовує землі царських скитів із землями племені сарматів, і тут до неї впадає ще інша річка, яку називають – Гіргіз.

Усі згадані ріки – найбільші і найвідоміші серед тих, що течуть Скитією. Є ще дуже багато менших річок, біля яких багато широких долин із гарними родючими ґрунтами. Трава в цих краях росте дуже поживна для худоби, кожен переконується, коли огляне оброблену тушу забитої тварини, особливо коли її розрізати на дві частини.

ВІРА І ЗВИЧАЇ СКИТІВ

Опис природних багатств Скитії я доповню ще народними звичаями та вірою. Головна святість у всіх скитів – Гістія (Справедливість) за нею йде бог Зевс. Землю скити називають Матір'ю, дружиною Сонця (*Геродот назвав скитського головного бога грецькою назвою, як це він робить завжди. У скитів головним богом був Сварог, потім Хорос і Дажбог; Зевс же був у греків. – С.*). Меншими святими у них були: Аполлон, Небесна Афродіта, Геракл та Орес (Орь) (*Зрозуміло, що всі святі є грецькі за винятком Оря і як вони називались у скитів – невідомо. – С.*).

Цих святих чи богів визнають всі племена скитів. Царські скити ще приносять жертви на честь Посейдона (*Вочевидь, це був бог війни чимось схожий на Перуна. – С.*).

Гістія – скитською мовою означає «табу» (*Цілковита заборона робити будь-яку кривду і ця справедливість*

вважається найбільшою святістю. – С.). Зевс, на мій погляд, вважається батьком, а Земля – Матір'ю і вони є головними, всі інші – менші боги чи святі.

У скитів немає звичаю робити скульптури на честь богів чи святих, не будують вони і храмів для них, винятком є тільки один Орес (Орь). Спосіб принесення жертви богам чи святим всюди однаковий. Тварині, призначеній на жертву, зв'язують передні ноги мотузом, а залишений довгий кінець мотуза протягають між задніми ногами. Один з тих, хто виконує церемонію забиття, рвучко тягне за мотуз, звальюючи тварину на землю. Відразу ж інший накидає тварині на шию петлю, в яку просилають коротку палицю, швидко закручують на ній тугу петлю. Тварина зомліває, і їй перерізують горло, а в цей час виголошується ім'я бога чи святого та молитва на його честь. Потім знімають шкіру, розрізують тулуб і очищають від нутрощів, ріжуть на шматки і очищають від кісток м'ясо і складають його для варіння в казан. Кістки кладуть під казан разом із паливом, запалюють і варять м'ясо. Кістки палять гому, що тут мало дерева для дров.

Коли немає казана, м'ясо варять в очищеному шлунку тварини. Очищене від кісток м'ясо вола все вміщається в шлунку і, залите водою, добре вариться на вогні. Коли м'ясо зварилось, особа, що проводить церемонію жертвопринесення, бере порцію м'яса і разом з водою в якій варилось м'ясо, виливає все на

землю. Це для бога чи святого, а решту – роздають людям для споживання. В жертву приносять різноманітну худобу: волів, биків, корів, овець, молодняк кіз та навіть коней. Ніколи не бачив, щоб приносили в жертву свиней, як не бачив ніде, щоб їх тут розводили (*Геродот поминки чи обіди переплутав із жертвопринесення. Жертвону тварину спалювали цілком, на честь бога чи святого, але коли люди споживали все м'ясо самі, то вже не можна назвати жертвою. – С.*). Жертвопринесення на честь Ореса проводять біля його олтаря, який будеється в кожному місті чи оселі, де є представник влади. Олтар дуже простий, накладається купа хмизу на три лікті довжини і ширини та трохи нижче у висоту. Зверху вирівнюють, з одного боку роблять східці, а зверху купи встромлюють старовинний меч чи шаблю, який символізує Ореса.

В таких місцях приносяться жертви на честь Ореса щороку. Раз на рік сюди привозять возами хмиз і підбудовують жертovníк, який осідає від дощів. На честь Ореса приносять найбільше жертв: худобу, коней, овець та кіз. Забивають тварин, готують м'ясо та споживають його так, як описано вище.

Оресу іноді приносять в жертву і вояків, взятих в полон на війні. При цьому церемонія проводиться зовсім інакше: з кожної сотні полонених беруть по одній особі. Відібраним виливають на голови вино, а над казаном перерізають їм горла. Казан із кров'ю виносять на жертovníк, виливають кров на меч чи шаблю. В цей

час на землі у трупів відрубують праві руки і кидають їх високо в повітря в різні боки. Цим і закінчується церемонія, люди розходяться, а все залишається лежати там, де воно впало.

На війні скитські мають звичай пити кров із першого вбитого ворожого вояка, що робить кожен скит-воїн. Голови вбитих ворогів відрубують і приносять до царя чи полководця. Скит-вояк одержує стільки нагороди, скільки він приносить голів, а хто не приніс жодної голови – нагороди не одержує.

Із голів вбитих ворогів скитські вояки здирають шкіру із волоссям. Для того шкіру на голові обрізають навкруги на рівні вух, очищають її від м'язів, сушать і мнуть, розправляючи на колінах. Висушену, вм'яту та виправлену шкіру із волоссям чіпляють до вуздечок, як прикраси та свідоцтво хоробрості вояків.

Кожен вояк-скит дуже пишається такими прикрасами: найкращий воїн – це той, хто має їх найбільше. Багато з них мають стільки таких шкірок, що шийють із них плащі-накидки та носять їх поверх одягу. Часто вояки-скити відрізають у вбитих ворогів кусні шкіри, нігті з правих рук, прикріпивши їх до своїх прапорців на списках.

У вбитих ворожих правителів і полководців відрубують голови, а з їх черепів роблять чаші, очистивши та прикрасивши перед тим. Такі чаші тримають на показ гостям, п'ють з них вино на святах та пригощають із них поважних гостей. При цьому, обов'язково

розповідають чужинським гостям, з чиєї голови зроблена ця чаша, та де саме і в якій битві вбито її власника. Це робиться не лише із хвастоців чи гордування, а більше для поширення острашу серед ворогів. Бо з кожним ворогом може статись те ж само, якщо вони посміють піти війною на скитів.

Раз на рік царі скитських племен влаштовують для своїх вояків гучне свято. Вони пригощають їх вином із великих глеків, наливаючи його в келихи. Кожен вояк-скит, що вбив на війні хоч одного ворога, має право випити такий келих вина. Тим воякам, які вбили багато ворогів, наливають по два келихи і вони зобов'язані пити це вино з обох келихів, тримаючи їх разом в правій руці. Вояки, які ще не вбили жодного ворога на війні, на святі сидять окремо і їм вина не наливають, бо вони не мають права пити.

СУД І КАРА

В Скитії є немало віщунів-пророків, що віщують, використовуючи пруття лози. Такого пруття приносять цілі кулі, кладуть їх на землю, розв'язують та розкладають і перекладають те пруття на різні лади по декілька разів. Намотавши на пальці стрічки, вирізані із кори кислиці, і перекладаючи пруття, виголошують своє віщування. Після його виголошення, пруття лози

складають і знову зв'язують в кулі. В такий спосіб тут пророкують майбутнє, визначають винних у різних злочинах і т.п. Віщуні кажуть, що навчилися цього від богині Афродіти (*Вочевидь, Матері-Землі. – С.*)

Коли цар Скитії хворіє, це означає, що хтось вчинив якусь несправедливість: фальшиво поклявся, склав неправдиву присягу і т.п. Тоді кличуть до царя трьох визначних віщунів, які мають віднайти винуватця. Віщуні у свій спосіб знаходять винуватця, якого арештовують і приводять до царя, де йому виносять вирок. Віщуні кажуть винуватцю, що вони мають святу силу, яка дала їм знання про його провини, за що його осуджено на кару, бо він вчинив несправедливість, від якої цар захворів.

У випадку, коли оскаржений заперечує свою вину і доводить свою невинність перед царем, той кличе вже шістьох віщунів, щоб ті всі разом знайшли винного. Коли всі віщуни знову звинувачують цю ж особу, то тому відрубують голову, а все його майно ділять між собою перші три віщуні. Коли ж вони виправдовують звинуваченого, цар кличе ще більше віщунів, які вже вирішують справу більшістю голосів.

При цьому, якщо оскарженого першими трьома віщунами всі наступні віщуні виправдали, за фальшиве звинувачення карають на смерть перших трьох віщунів. Карають віщунів так: їх кладуть на віз сухого хмизу, привезеного парою волів, і підпалюють все. Потім пускають волів, які втікають від вогню і тягнуть

віз. Найчастіше буває так, що віз із засудженими горить разом з волами, а буває і так, що ламається дишло-війце і воли втікають від вогню.

Таких засуджених і скараних віщунів скити називають – брехливі пророки. Коли цар наказав кого скарати, то карають його синів і всіх членів їх родин чоловічої статі, а жінок не займають.

Присягають скити на вірність царю і своєму народу урочисто, надаючи всій церемонії релігійного значення. Для цього наповнюють великий глек вином, і з кожної групи тих, хто присягає, проколюючи тіло, беруть по краплині крові і змішують її з вином. Проказуючи молитву, у глек вмочують меч, шаблю, спис і стрілу, а потім урочисто виголошується присяга. Після цього всі, хто склав присягу, разом з своїми старшинами п'ють вино змішане з кров'ю, на чому і закінчується церемонія.

(Примітка 4, в кінці книжки.)

ПОХОВАННЯ ЦАРІВ

Померлих чи вбитих на війні царів скити ховають у землю, в краї, який називають – Геррос. Геррос – Земля Русів – знаходиться там, де Бористен (Дніпро) вже є придатним для плавання великими човнами. Там цареві-небіжчику копають прямокутну яму, в якій урочисто ховають тіло, приготоване до похо-

вання. При приготуванні покійникові розрізають живіт, вичищають нутроці, наповнюють тіло різними пахощами, пахучим насінням, сухою м'ятою, волошками, любистком та іншим. Потім зшивають і покривають все тіло тонким шаром прозорого воску. Далі його кладуть на воза чи на човна і обвозять по всіх теренах скитських племен. Скити, які особливо шанували царя, за їхніми звичаями, роблять надрізи на краях вух, стрижуть свій чуб, нарізують на руках обвідні кола, простромляють ліву руку стрілою, роблять надрізи на носах та лобах. У кожному поселенні до поховальної процесії долучаються люди, від чого збирається їх велика кількість. Всі вони йдуть за тілом царя до місця його поховання. Прибувши до викопаної ями, тіло кладуть до неї на приготоване ложе, застелене дорогим килимом. Навколо тіла царя встромляють стріли, закупують стовпи, криють все дахом, облаштовуючи яму, як кімнату. Поряд з царем кладуть заморену його улюблену жінку і їх заморену обслугу. Тут же ставлять царського воза із запряженою зброєю та забитих його улюблених коней, різноманітний дорогоцінний та золотий посуд, зброю, а в посуді – їжу і напої.

По закінченню поховальної церемонії всі люди, що зібралися, насипають над домовиною царя високий курган. В праці всі люди змагаються, щоб насипати курган вищий за сусідні. Через рік після

поховання царя справляють за ним ще одну церемонію – поминки. Для чого вбивають 50 служників царя і 50 царських коней, спеціально готуючи їх тіла. Біля могили на стовпах влаштовують жердини, на них вішають коней, щоб їх ноги не торкались землі, а на коней садять вбитих як вершників. Потім роблять поминки і поховання забитої обслуги і коней, кладучи і їм їжу та напої.

Царі завжди тримають обслугу лише зі скитів, і ніколи – з чужинців. Поховання інших скитів проводять так, як це дозволяють їх достатки. Можуть готувати і так, як описано вище, кладучи їжу і напої в могилу небіжчика. Небіжчиків ховають на 40-й день, перед тим обвозять тіло по родичах та друзях. Через рік також справляють поминки, на яких родина небіжчика гостить всіх їжею і напоями.

Після поховання скити роблять собі очищення: мийють голови з милом, купаються в лазнях, вживаючи насіння конопель. В Скитії коноплі ростуть всюди в дикому стані, крім того всі скити їх ще і сіють та вирощують. Коноплі – це рослина властивостями схожа до льону. З конопель добувають волокно так, як і з льону, з якого роблять тканини для одягу. Щоб відрізнити тканину з конопель від тканини з льону, треба мати знання і практику, бо вони дуже схожі.

Лазню скити роблять так: забивають в землю три кілки, зверху їх скріплюють трикутною рамою, накривають вовняним покривалом, із чого виходить

курінь. До куреня вносять розпечене до червона каміння; на нього сиплять насіння конопель, яке горить і виділяє випари. Ті випари очищають тіло від бруду так добре, що з такою лазнею не може зрівнятися ніяка інша, в тому числі і наша грецька. Скити користуються лазнею дуже охоче та з великим задоволенням, чим замінюють купання у воді, яке я в них, майже, не бачив.

Скитські жінки вміють робити мастило для намащування свого тіла. Вони розтирають на порошок кипарис, кедр та ще інші пахучі рослини, а із тих порошків роблять мастило. Таким мастилом намазують своє тіло і обличчя, залишаючи його так на цілу добу. Потім миються, і шкіра у них стає чиста, свіжа, біла та блискуча.

СКИТСЬКИЙ ПАТРІОТИЗМ

Скити так, як і єгиптяни, є противниками абсолютно всього чужого, особливо, у звичаях та віруваннях відкидають усе грецьке. Для прикладу наведу те, що сталося з їхнім великим вченим-мандрівником Анахарсісом, а пізніше і з царем Скілом.

Перший був великим вченим, людиною з глибокими знаннями в різних науках, побував у різних країнах світу і всюди засвідчив свою вченість. Якось повертався Анахарсіс із подорожі, переїжджаючи Ге-

леспонт, зробив зупинку в місті Кізик. В цей час населення Кізику мало своє велике свято, на честь Матері богів. Запросили на те свято і чужинця Анахарсіса, який сказав, що коли він щасливо повернеться здоровим в свою країну – відсвяткує таке ж свято в честь Матері богів і пришле їй в Кізик свій подарунок, як це робили місцеві жителі. Таку урочисту обіцянку він зробив перед маєстатом Матері богів у присутності людей, що зібралися на тому святі.

Після прибуття в Скитію, Анахарсіс зупинився в лісистій країні Гілай, поблизу Ахіллового іподрому. Відповідно до своєї обіцянки, там він влаштував таке свято, яке бачив в Кізику зі всіма церемоніями. Сам був зодягнений в такий же грецький одяг, як і люди в Кізику. На його одязі був приколотий значок Матері богів, в руці тримав бубон і щось виголошував. Скити, які були на святі пильно спостерігали за всім, і кілька з них пішли до царя Савла і розповіли йому все, що бачили та чули. Савло прийшов на свято сам, побачив та почув, як одягнений в чужинське Анахарсіс виконує чужинські обряди, і тут же його вбив.

Тепер, якщо хто питає скитів про Анахарсіса, вони кажуть що ніколи і нічого про такого не чули, не бачили і не знають. Це тому, що він пристав на чужу віру та обряди, за це скити вважають його зрадником своєї країни і свого народу, і знати не хочуть.

Анахарсіс був дядьком скитського царя Ідантирса, сином Інураса, внуком Ликаса і правнуком Спаргапа.

Коли Анахарсіс був дійсно з того роду, то вбив його власний брат, бо Савло був батьком царя Ідантирса. За зраду своєї віри і країни скити, не задумуючись, вбивали навіть своїх найближчих родичів.

Про Анахарсіса я чув в Пелопоннесі ще й таку розповідь: він був посланий царем Скитії за кордон, щоб розвідати про Грецію. Повернувшись, Анахарсіс сказав царю: «Греки дуже завантажені працею, вони не мають часу на вивчення наук, винятком є лакедемоняни, з якими ще можливо мати якусь поважну розмову». Цей переказ я чув десь на вулиці, мабуть, він вигаданий якимось греком. Справжньою правдою є те, що Анахарсіс був вбитий братом, як вище описано мною. Він був вбитий за прийняття від чужих скитам греків, способів вшанування святощів.

Чимало років пізніше скитський цар Скіл, що був сином скитського царя Аріяпета, потрапив у таку ж біду. Мати його була з Істрії і тому вчила свого сина розмовляти і читати грецькою. Пізніше, Аріяпет був зрадницьки замордований царем скитського племені агатирсів Спаргапом. Скіл успадкував трон царя від свого батька Аріяпета і оженився на одній із батькових коханок – Ореї. Ця жінка була скиткою і мала від Аріяпета сина – Оріка. Через материне виховання Скіл відчував відірваність від традиційного скитського життя, йому подобалось грецьке.

Він часто перебував в одному грецькому селищі, яке було між бористенами. Греки того селища ка-

зали, що вони прибули в Скітію з Мілета. В цьому селищі Скіл мав великий і дорогий дім, прикрашений мармуровими скульптурами, орлами і т. п. Щоб було кому стеретти той дім і доглядати за ним, коли він сюди приїздив, Скіл взяв собі за жінку одну із мешканок селища. Приїжджаючи сюди, цар завжди залишав своє військо за стінами селища, сам же йшов у місто і за ним зачинялася брама, до якої ставили сторожу, щоб ніхто з вояків не ходив до міста. Напевно, Скіл робив це тому, щоб вояки не бачили, що він робить у місті.

Потрапляючи у свій дім, Скіл переодягався у грецький одяг і ходив вулицями міста без охорони. Ходячи містом, він знаходив релігійні церемонії, які справляли греки і зміщувався з ними, як звичайний грек. Перебуваючи в місті цілими місяцями, Скіл це робив досить часто. Їдучи із міста, він переодягався в скитський одяг і повертався до свого війська. Але доля приберегла для нього за все це дуже гірку розплату.

Одного разу Скіл і собі надумав влаштувати грецьке свято Діонісія в місті і пригостити греків міста. Свято проводилось зі всіма ритуалами та церемоніями, був повен дім гостей.

Гості пили, гуляли, забавлялися, але в самому розпалі веселощів сталася дивна подія. У дім вдарила блискавка з громом, перервавши святкове гульбище. Гості вийшли на вулицю і там продовжували святкування, а дім Скіла згорів дотла.

Грецька церемонія на свято Діонісія зі всіма оргіями для скитів була справою неприпустимою. Все те, що вироблялось на такому святі, для скитів було найбільшим переступом проти їх віри та звичаїв. Скити не могли собі уявити, щоб Бог зводив своїх людей із розуму та захочував лити вино до одуріння.

Дім у Скіла був великий, гостей було дуже багато, і між ними був один бористен. Цей скит-наддніпрянець бачив і чув все, що виробляли греки, разом із Скілом. Він пробрався за стіну міста до скитського війська, і розповів все про Скіла, і що в місті робиться.

Цей скит сказав воякам: «Ви смієтесь із греків, коли вони напиваються до одуріння на святі Діонісія. Наш цар Скіл також п'є разом із греками Діонісове вино і від нього вже одурів. Коли ви не вірите, то ходіть зі мною у місто і я вам все покажу, щоб ви побачили на власні очі». Начальник війська погодився, взяв із собою кілька вояків, і скит провів їх у місто. Там вони пройшли на другий поверх якогось будинку, звідкіля було видно все, що виробляв п'яний натовп на вулиці, де поміж ними був і п'яний цар Скіл.

Таке видовище скитів-вояків дуже вразило і, повернувшись до війська, вони розповіли іншим про все бачене обурливе видовище. Коли цар повернувся із міста, вояки із братом Скіла Отамасадом підняли

проти нього заколот. Скіл, знаючи свою провину, втік до Тракії. Отамасад пішов із військом за ним і зустрівся над Дунаєм із тракійським військом.

Ще перед битвою цар тракійців – Сіталк надіслав листа Отамасадові такого змісту: «Насправді тут відсутні причини для ворожнечі між нами. Ти є сином моєї сестри, а мій брат переховується у тебе. Віддай мені мого брата, а я віддам тобі твого і не будемо вести на бій наших вояків та губити їх життя».

Отамасад погодився обмінятися втікачами. І коли обмін відбувся, то Отамасад тут же відрубав голову своєму братові Скілові.

Ці два випадки показують, яку вагу надають скити своїм традиціям, вірі та звичаям. Хто їх порушує чи зраджує, того жорстоко карають як зрадника свого народу і країни, не зважаючи на родинні зв'язки, звання та титули.

Я не спромігся досконало вивчити скитську народність. Одні мають про скитів дуже високу думку, а інші – навпаки низьку.

Усі ці розповіді, які я чув, можуть бути і не зовсім точними, але серед них я бачу дуже велику і важливу особливість. Все, що скити довели мені, дає уяву про те, яким вони є численним народом і як вони вміють перемагати своїх ворогів.

Я вже вище зазначав, що скитів ще ніхто не переміг, а всіх напасників на їх країну вони побили.

СКІЛЬКИ Є СКИТИВ У СКИТІЇ

Скитські царі знають, скільки є населення у Скитії, вони вміють його рахувати. Наприклад, між ріками Бористеном (Дніпром) та Гіпанісом (Бугом) є місто Екзампей, яке я вже згадував, пишучи про джерело солоної води, що робить солоною воду в ріці Гіпаніс.

У тому місті на площі стоїть величезний глек, вилитий із бронзи. Він у шість разів більший за глек, поставлений Павзанієм, сином Клеоброта при вході в Чорне море на відзначення свого входу в море. Хто не бачив Павзанієвого глека, буде краще мене розуміти, коли я скажу що Скитський глек легко вміщує понад 5000 галонів води (22500 літрів). Стіни того глека 4 інчі (дюйми) товщини, тамтешні люди казали мені, що ту величезну посудину вилили із бронзових наконечників стріл. Це зроблено за наказом царя Аріанта, який хотів знати, скільки в Скитії є населення чоловічої статі. Він наказав, щоб кожен мешканець чоловічої статі приніс бронзовий наконечник стріли, обіцявши скарати на смерть всіх, хто не виконає його наказу. З величезної кількості принесених бронзових наконечників Аріант наказав майстрам вилити того глека. Майстри вилили глек і поставили на міській площі, щоб нагадував всім, як багато є скитів чоловічої статі.

(Примітка 5, в кінці книжки.)

Крім рік, річок і озер Скитії, яких є дуже багато і вони більші та кращі в порівнянні з іншими країнами світу, там є ще багато інших цікавих історичних особливостей. Серед безмежних просторів рівнин, багатої та родючої землі там є відбиток ступні в три фути завдовжки, який залишив Геракл на скелі над Тірасом (Дністром). Скити завжди показують його відвідувачам. Я облишу описувати всі цікаві історичні особливості, бо маю намір описати іншу подію, також цікаву і дуже важливу.

ПОХІД ДАРІЯ НА СКИТІЮ

(513–512 pp., ст. Ери)

Готуючись до походу на Скитію, перський правитель Дарій розіслав гінців із своїм наказом у всі країни, над якими була його влада. Кожна країна мала приготувати і вислати до нього певну кількість війська, кораблів та робітників для різних будов. Брат Дарія Артабан марно намагався відмовити його воювати з скитами. Він доводив братові, як важко воювати з ними, і що скитів ще ніхто не перемагав, і як у 529-му році ст. Ери правитель Персії Кир загубив всю свою армію і сам наклав головою у війні лише із одним скитським плем'ям – масагетами. Але поради брата не переконали, і він замовк, а Дарій далі продовжував свою справу.

Незабаром із міста Сузи Дарій вирушив походом на Скитію, очолюючи свою армію. Про впертість та жорстокість Дарія свідчить такий випадок: приятель Дарія перс Оебаз мав в армії трьох синів і просив Дарія відпустити з походу одного. Дарій сказав приятелеві: «Коли ти хочеш, то я відпущу всіх трьох». Оебаз, дуже радіючи з того, дякував Дарієві. Дарій наказав своїм полководцям, щоб сказали юнакам, що їх відпускають на прохання батька, а якщо вони погодяться покинути армію, то вбити всіх. Юнаки були звільнені із походу, залишились дома, але з перерізними горлянками.

Дарій пішов із своєю армією до Халкедону на Босфорській протоці, де грецькі майстри вже закінчували будувати міст через Босфор. Прибувши, Дарій, сів на корабель і поплив до Кіанеїв, скель, що за грецькими переказами, постійно переміщались. Там він сів у храмі, що стоїть на березі протоки і дивиться на Чорне море, бо видовище було варте того, щоб його бачити.

Немає такого моря, яке б зрівнялось із Чорним, що завдовжки 1380 миль (2200 км) і завширшки 410 миль (656 км) у найширшій своїй частині. Ширина його затоки в сполученні із Босфором – півмилі, на ній і був збудований міст. Довжина Босфорської протоки 15 миль, вона сполучена із Пропонтісом (Мармуровим морем), яке завширшки 60 миль і завдовжки біля 170 миль. Пропонтіс сполучений із

Егеаном (Егейським морем), також широким морем. Гелеспонт (Дарданелли) завдовжки 50 миль та в окремих місцях завширшки менше миль.

Плавання по цій мережі проток і морів виглядає так: влітку корабель за день пропливає – 70000 фатомів, за ніч – 60000. Плавання від Чорного моря до Фазиса, а це – 1110 тис. фатомів (2200 км), що є найбільшою віддалю, яку пропливають за 9 днів і 8 ночей. У ширшій частині – від Сінліка до Теміскіра на Термодон – подорож складе 3 дні і 2 ночі (330 тис. фатомів, або 650 км).

Це я описав, як проплисти ту віддаль від Чорного моря (Понту) Боспором, Пропонтісом і Гелеспонтом. Залишилось ще додати, що Понт сполучений з озером Меотіс (Азовським морем) Кіммерійською (Керченською) протокою. Меотіс менший за Чорне море і його ще називають – «Мати Понту».

Надивившись на Чорне море, Дарій повернув корабель до мосту на Босфорі, того що проектував і зводив грек-саміянин Мандрокл.

Дарій наказав ще спорудити біля мосту дві мармурові колони. На одній з яких зробити напис асирійським письмом, на другій – такий само – грецьким, відзначивши там заслуги різних народів, що взяли участь в поході на Скитію. Народи, над якими Дарій мав владу, утворили піше військо, кінноту і флот. Флот складав 600 кораблів, а пішого і кінного війська було 700 тис. вояків.

Роками пізніше візантійці розібрали ті колони, матеріал з яких застосували у своєму місті на будову вівтаря богині Артеміді, як покровительці міста. Плита із написом асирійською залишилася лежати на подвір'ї храму Діонісія у місті Візантія.

Я собі гадаю, але не стверджую, що міст Дарія був збудований на половині віддалі протоки Босфору між Чорним і Мармуровим морями. Дарій був так задоволений, що конструктора мосту Мандрокла нагородив багатими дарами. Мандрокла частину цих дарів витратив на малювання картини, яка показувала увесь перебіг будови мосту, який сполучив обидва береги протоки. На картині було намальовано і Дарія, що сидить на троні і всю його армію, що переходила міст. Мандрокла подарував ту картину у храм Гери. з віршованим написом, який нагадував про будову мосту:

*Богине, прийми цей дар від Мандрокла,
Що сполучив береги Босфору, риболовного моря.
Його праця нагороджена правителем Дарієм,
Для Самосу я славу здобув, а для себе
вінець почесний.*

Нагородивши Мандрокла, Дарій переїхав мостом на європейський берег Босфору. Перед цим наказав іонійцям, які правили флотом, разом з іншими греками з Еолії та Гелеспонту вийти в Чорне море і пливати до Дунаю, там чекали на нього.

Флот вирушив і, пропливши Кіанеї, взяв напрямок до гирла Дунаю. Прибувши до Дунаю, одержали наказ: «Плисти вгору рікою два дні до місця, де ріка поділялася на два гирла». Там також зводився міст через Дунай для переправи на землі Скітів.

Переїхавши міст на Боспорі, Дарій повів свою армію через Тракію, зупинившись на три дні при джерелах ріки Теарус. Ця річка за місцевими переказами – найкраща в цілому світі, бо її вода має лікувальні властивості проти шкіряних хвороб у людей і тварин. Ріка Теарус починається з 38-ми окремих джерел, частина з них гарячі, інші холодні, та всі вони витікають з-під скелі. Ця скеля знаходиться за два дні подорожі від Гереума, поблизу Перінтуса, на такій же віддалі і від Аполлонії, що на березі Чорного моря.

Річка впадає в іншу річку – Констандетус, яка сполучається із річкою Агріанес, а та на одному з поворотів утворює із річкою Гебрус спільну течію та вливається в Чорне море біля Аеносу.

Зачарований річкою Теарус Дарій наказав спорудити і тут біля її джерел колону з написом: «Джерела Теарусу, в яких вода найкраща та найбагатіша зі всіх річок, що я зустрів у поході проти Скітії. Дарій, син Гістаспа, непереможний в битвах, багатіший між мужів, правитель Персії і всього континенту».

Продовжуючи свій похід, Дарій прибув до річки Артїстус, що протікає через країну траків-дрізіян. Тут він вибрав місце при переправі і наказав, щоб

кожен вояк взяв по каменюці і поклав його на вказане місце. Вояки виконали наказ правителя, внаслідок чого тут виросла кам'яна гора, пам'ятник про похід Дарія на Скітію.

На шляху перської армії до Дунаю Дарій підкорив своєю силою скитське плем'я готів. Траки із Салмидесу і ті, що живуть нижче Аполлонії та Месембрії і є більш відомі за скирміядів та неписван, підкорились без битви.

Гетети, зі всіх тракійських племен знані як найбільш людяні та ті, хто твердо дотримуються закону, вчинили дуже активний і сильний опір персам. За це Дарій взяв всіх вояків-гетів у рабство. Гети вірять, що їх плем'я ніколи не вмере. Віра гетів у їх безсмертність має такий зміст і форму: вони вірять, що ніколи не вмирають, а залишивши своє життя, поєднуються із Салмоком – священою істотою, яку інші гети називають ще – Гебелез. Кожні 5 років гети вибирають когось одного і шлють посланцем до Салмока із наказом запитати дозволу вчинити, що вони задумали, і чи збудеться те бажання.

Церемонія відправлення посланця відбувається так: група гетів із списками піднятими гострими кінцями вгору стає на площі, а інша група бере вибраного посланця за руки і ноги, розгойдують і кидають вгору так, щоб він потрапив на гострі списи і на них помер. Це є добрий знак, бо з'єднуючись із Салмоком він перекаже йому, чого хочуть гети. Коли ж посла-

нець залишиться живим, це – погано, значить він Салмоку невгодний. Про це тут же сповіщають посланцеві і проганяють його, щоб він виправився, а на його місце вибирають іншого. Кожному ще живому посланцеві гети пояснюють, чого вони просять у Салмока. Гети, коли гримить грім і спалахує блискавка, стріляють стрілами в небо і погрожують владиці грому і блискавки, не визнаючи його, бо мають свого повелителя Салмока. Про того Салмока розповідали мені греки, які живуть попад Чорним морем.

Салмок – це був чоловік, який спочатку жив у Самосі, будучи рабом на дворі у Піфагора, сина Мнесархуса. Згодом він став вільним та, набувши майна, повернувся в Тракію, де знайшов своїх земляків у великих злиднях та зневазі. Коли Салмок жив поміж греками у їх великого вчителя Піфагора, там він набув знань і засвоїв іонійську ідею і спосіб життя.

В Тракії Салмок звів собі добрий дім і став поважною людиною. Там збиралася місцева знать, спочатку для забав та дискусій, а пізніше Салмок розпочав навчати своїх гостей. Він їх учив, що люди ніколи не вмирають цілком, і після смерті вони переселяються в інше місце жити вічно та насолоджуватися всіма благами.

Протягом таких зібрань, дискусій і навчань Салмок таємно будував собі підземне житло. А коли воно було закінчене, Салмок несподівано зник, переселившись до нього. Понад три роки він таємно жив у тому підземному приміщенні. А земляки дуже жалкували

за ним, вважаючи, що його вже немає в живих. На четвертий рік Салмок несподівано з'явився і переконав своїх земляків в тому, що все те, чого він їх навчав, є правдою.

Як на мене, я ніколи не вірив у Салмока і його життя в підземному житлі. Ще вважаю, він жив набагато раніше Піфагора. В будь-якому разі колись був чоловік, який називався таким ім'ям, і був місцевим богом чи святим для гетів, чого і так вже достатньо. Гетів, описаних мною, перси перемогли і примусили йти в похід із армією правителя Дарія, прямуючи до Дунаю.

Прибувши до Дунаю, Дарій перейшов через вже зведений міст в Скитію. Після переправи наказав іонійцям-будівельникам розібрати його, а самим йти в похід разом з ним. Увесь флот також йшов разом із армією, тримаючись прибережних вод Скитії, в Понті та Меотісі. Всі готувались до виконання наказу правителя, іонійці розпочали розбирати міст. Кез – син Ерскандера, командир війська з Митілена домагався побачення із правителем.

Потрапивши до Дарія, Кез йому сказав: «Мій правителю, ти йдеш воювати в країну, що має величезні простори, але великих міст там немає зовсім і ми не знаємо, щоб там була земля в обробітку. Мабуть, було би мудріше залишити міст не розібраним, під сторожею тих людей, які його зводили. Йдучи в похід проти скитів, добре буде коли ми їх поб'ємо і пере-

можемо, а коли ні? Тоді ми будемо мати забезпечену і незруйновану переправу для повернення назад. Ніколи мене не лякало те, що скити переможуть нас у битві, та боюся, що ми будемо блукати чужою і порожньою країною, що може створити нам непередбачені і незборимі труднощі. Якщо хто думає, що я висуваю цю думку, щоб не піти в похід та залишитись стерегти моста, то такі думки невірні, бо я хочу йти з вами. Та ще хочу зробити все, що було б найкращим для мого правителя і для його війська. Правителю, я не маю наміру залишатися тут, і йду разом армією в похід». Дарієві сподобалась Кезова порада, він був задоволений нею, а Кезові сказав: «Коли я повернуся безпечно з походу, будь певним мій приятелю, за твою пораду ти будеш нагороджений». Кез подякував правителю за те, що він вислухав свого вояка.

Потім Дарій скликав іонійських керівників і передав їм шкіряний пасок із нав'язаними на ньому 60-ма вузлами і сказав їм: «Мужі Іонії, мій наказ розібрати міст скасовую, візьміть цей пасок і щодня розв'язуйте по одному вузлові, починаючи від дня, коли я піду в похід. Якщо я не повернувся до того дня, як ви розв'яжете останній вузол, тоді ви будете вільні і можете вирушати кораблями додому. А зараз припиніть розбирати міст, добудуйте те, що розібрали та стережіть його з великою пильністю, щоб він був повністю справним, і це буде найбільшою вашою службою мені».

Після такого нового наказу Дарій поспішив вирушити в похід разом зі всією своєю армією.

Тракія, відокремлена від Скитії Дунаєм, лежить на південь нижче Дунаю, понад Чорним морем. За Дунаєм узбережжя на північ закруглюється великою дугою, тут і починається Скитія, простори якої простяглися на схід понад Чорним морем і на північ від нього та Дунаю. Це, щоб уявляти, де було скитське узбережжя. Стародавня Скитія лежить відразу за Дунаєм. Південним кордоном Скитії є Чорне і Азовське моря, він пролягає морським узбережжя далеко від Дунаю аж до міста Каркиніту (Перекопу). Від Каркиніту узбережжя круто повертає на південь, закруглюючись аж до високих гір, закінчуючись урвищем над морем. Узбережжя знову повертає на схід, потім на північ до Кіммерійської (Керченської) протоки. За протокою узбережжя знову повертає на захід по березі Меотісу, до того ж Каркиніту. В такий спосіб утворено півострів, що називається Таврія – Крим (*Опис півостровів Греції пропущено. – С.*).

Від того ж Каркиніту кордон Скитії йде знову на схід узбережжям вже Азовського моря (Меотісу). Узбережжя продовжується до ріки Танаїс (Дон), за яким простяглися скитські степи аж до ріки Аракс (Волги) і поза нею. Але за Араксом вже живе інше велике скитське плем'я – масагети.

У напрямку до центру Європи на північ від Істри (Дунаю) Скитію заселяють тракійці, агатирси,

скити-рільники, неври і андрофаги. А за ними далі живуть меланхлени, яких одні вважають теж скитами, а інші ні. Скитія має форму прямокутника, всі чотири сторони якого є майже рівними. Північна сторона Скитії прилягає до Скитського (Балтійського) моря, а південна – до Меотису (Азовського моря), Понту (Чорного моря) та Істри (Дунаю). Східна і західна сторони з морем не межують, кожна з них займає 20 днів подорожі. Приміром, перших 10 днів – подорож від Істри (Дунаю) до Бористену (Дніпра), інші 10 днів – подорож на схід від Дніпра до Араксу (Волги). Я вважаю, що за день можливо проїхати 200 фурлонгів, а за 20 днів – 4000 фурлонгів. Отже, такої довжини є кожна сторона скитської землі.

(Примітка 6, в кінці книжки.)

СКИТІЯ ГОТУЄТЬСЯ ДО ВІЙНИ

Царських скитів повідомили, що Дарій вторгся на землі Скитії. Вони зібрали Раду царів та провідників всіх скитських племен. На тій Раді було запропоновано виробити загальний план боротьби із загарбниками, розподілити обов'язки, які кожне плем'я буде виконувати у війні. Треба було визначити, хто прийме на себе пряму атаку персів, а хто і коли буде надавати допомогу головній армії, щоб відбити наступ ворога.

На тій Раді були присутні царі та провідники від агатирсів, таврів, неврів, андрофагів, меланхленів, гелонів, будинів та сарматів. Розповім про ці племена ще дещо, до того, що я розповідав вище, а розпочну із таврів. Таври живуть у Таврії (Криму). Вони мають звичай приносити в жертву своїй богині Діві всіх моряків із човнів та кораблів, що розбились в морі, те ж чекає і греків, пійманих на їх узбережжі. Спосіб принесення жертви у них такий: після церемонії із молитвою до богині, жертву б'ють чимось важким по голові. Жертва падає і тут же їй відрубують голову.

Тіло жертви скидають у провалля, над яким стоїть святиня – храм богині. Голову, настромивши на довгу палицю, беруть і ставлять біля хати того, хто впіймав жертву. Палиця має бути така довга, щоб настромлена на неї голова була вище даху хати. Деякі таври, відрубавши голову жертві, її тіло закопують в землю, кажуть, що їх богиня є дочкою Агамемнона та Іфігенії, і таким чином приносять їй жертви. Кожен із таврів, що взяв полоненого на війні, відрубус йому голову, забирає її додому, настромлює на палицю, яку ставить біля своєї хати. Таври кажуть, що такі голови є сторожами їх житла. Також здобич на війні є джерелом прибутку в житті таврів.

Агатирси («добрі», нашою мовою) живуть багато та вільно, гарно вдягаються, носять різні золоті

та дорогі прикраси. Живуть вони громадами, як брати, ніби одна родина, без ревнощів і ненависті. Їх спосіб життя у всьому подібний до життя тракійців.

Неври мають такі самі звичаї, як і всі скити. Попереднє покоління, перед вторгненням Дарія, змушене було переселитись, бо на їх територію із незаселених просторів налізло дуже багато гадюк. Дійшло до того, що багато родин змушені були покинути свої місця і мандрувати на землі будинів і оселитися там разом із ними. З чуток мені здається, що ці люди практикують магію. Наведу я розповідь скитів і тих греків, що живуть у Скитії: «Один раз на рік кожен невр перевертається у вовка на кілька днів, а потім стає знову людиною». Я цьому не вірю, але всі кажуть це, навіть присягаючи, що це правда.

Андрофаги – переважно злі люди, не мають розуміння про закон і справедливість, майже всі є пастихами, без постійного житла, живуть в будах на колесах, але одягаються так, як і всі скити. Розмовляють андрофаги іншою мовою, яку розуміють тільки вони. І, кажуть, вони одні в цій частині світу їдять людське м'ясо.

Будини – численний і могутній народ, де всі мають блакитно-сірі очі, світле іноді руде волосся. А ще на їх землі знаходиться укріплене місто Гелон, яке все вибудоване із дерева: хати, храми, всі інші будівлі та висока стіна навколо міста. Місто являє собою чотирикутник, в якому кожна сторона має

30 фурлонгів (6 км, а загальна площа 36 км²). Тут є і храми-святині на честь грецьких богів, які прикрашені грецькими скульптурами, вівтарями, ймовірно – зробленими з дерева. Відбуваються тут і трирічні свята на честь Діонісія.

Мені здається, що гелонці походять від греків, які прийшли сюди із портів Понту (Чорного моря) і тут поселилися; їхня мова ще і тепер є мішана з мовою будинів. Мова будинів і їх культура зовсім відмінні від мешканців міста Гелону. Будини і гелонці обробляють землю, для харчування вони сіють різне зерно, мають садки та городи, які тримають завжди в чистому та гарному вигляді. Незначна частина греків, які називають себе гелонцями та живуть між будинами, не визнають це походження гелонців.

Ця країна покрита лісами з різноманітними деревами. В їх хащах знаходиться велике озеро, навколо якого розкинулася велика багниста трясовина, заросла травами, чагарником і деревами. Тут є багато різних звірів, також і водяних, з яких мають дороге хутро; ним скити обшивають краї одягу, або продають за високою ціною.

Царі всіх скитських племен, інші менші провідники зібрались на Загальну Раду, щоб обговорити загрозу від походу перського правителя Дарія на Скитію, і як разом вжити заходів для захисту. Царські скити повідомили, що підкоривши всі народи

Малої Азії, Дарій звів міст через Босфорську протоку, перейшов у Європу і вже підкорив наших гетів і тракійців. Звів міст через Дунай (Істер), ним переправився разом із своєю армією в наші землі, щоб підкорити Скитію і всю Європу.

Царські скити казали: «Ми просимо вас не залишатися осторонь, не дозволяйте загарбникам знищити нас, не піднявши вашої руки нам для допомоги. Тут ми зійшлися всі разом для того, щоб спланувати загальну оборону, щоб всім разом зустріти ворога. Коли ви нас не послухаєте, ми змушені будемо прийняти на себе всю силу ворога. Можливо, будемо побиті, гнані з нашої країни чи вимушені укласти угоду з ворогом про підлеглість. Що ми можемо зробити без вашої допомоги, що буде з вами і нами?

Більше того, залишившись байдужими, ви також не зможете так легко розрахуватись із загарбниками. Цей напад персів спричинить велике лихо не тільки нам, а й вам принесе стільки ж лиха. Підкоривши нас, перси ніколи не залишать вільними і вас, і всі сусідні народи Європи. Зрозуміло, чому Дарій йде походом на Царську Скитію, і про це голосить по всьому світі, кажучи що не чіпатиме інших. Він, маючи надію нас підкорити, робить це для того, щоб нам ніхто не допоміг. Та військові справи є такі: прийшовши в Європу і підкоривши нас, вони розпочнуть підкоряти всі народи, вільними не залишивши нікого».

Загальна Рада довго думала над тим, що їм сказав посланець царських скитів, але одностайного рішення прийняти не змогли. Гелони, будини і сармати відразу погодились разом із царськими скитами стати до боротьби проти Дарія. Агатирси, неври, меланхлени, андрофаги і таври сказали: «Не чіпали б ви персів в минулому, ваше прохання було б справедливим. А ми дали б вам допомогу, яку ви просите і пішли б разом із вами воювати з персами. Та фактом є те, що ви в минулому першими напали як загарбники на Персію, не порадившись з нами. Ви тоді підкорили Персію й інші народи Азії і панували там так довго, як Небо вам дозволило. Тепер така ж сила персів хоче відплатити вам тим же самим. Ми персам ніякої шкоди не зробили і в минулому, і тепер, тому воювати з ними першими не будемо.

Зовсім інша справа буде тоді, коли перси нападуть на наші землі, тоді ми будемо робити все, що у нашій силі аби покарати напасника і вигнати його зі своєї землі. Гадаємо, Дарій пішов проти вас тому, що ви першими напали на них і загарбали їх землю».

Одержавши відповідь, що не всі племена відразу підтримали царських скитів, Ідантирс – цар Скитії прийняв наступне рішення: «В пряму битву із Дарієм не вступати, спочатку спрямувати армію персів на причорноморські та приазовські степи.

Понищити всі джерела води, випасти і зіпсувати пасовища на тих теренах, де буде проходити армія Дарія. Вигнати табуни коней, череди худоби і отари овець на північ в лісисті місцевості, відвести туди також і населення».

Для боротьби із персами скити утворили три армії. Першій, що складалась із сарматів під керівництвом Скопа, випало зустріти армію Дарія. Скопові дали наказ – спрямувати перську армію у визначеному для неї напрямку. В справжню битву з персами не вступати, нападати на них з тилу, щоб вони гнались назад, затримуючи свій рух вперед. Скоп поспішив зі своєю армією назустріч Дарієві.

Друга армія скитів, менша за Скопову, під керівництвом Таксака, мала подібне завдання, а ще заманити персів на терен тих племен, що відмовились виступити проти персів, і тим втягти їх в боротьбу.

Третьою і найбільшою армією керував сам цар Ідантирс. Вона мала схоже завдання, що й перші дві: тримати армію Дарія в постійному напруженні, нищити її за сприятливих обставин і затримувати її рух, позбавивши води, харчів і достатньої паші. Такий був план війни скитів із персами, і армії вирушили назустріч армії Дарія, виславши вперед загони кінноти для розвідки. Всю худобу і коней перегнали в ліси на півночі Скитії, як і все населення теж вислали туди на возах із будами.

Передові сторожові загони Скопової армії зустріли персів третього дня маршу Дарія від Дунаю. Просування Дарієвої армії сповільнилось, а тим часом Скопова армія засипала криниці та джерела води і нищила пасовища, в тому напрямку, куди буде спрямовано перську армію. При появі скитської кінноти з тилу армії Дарія, перси пускались навздогін, рух армії зупинявся, чого й хотіли скити. Їм потрібно було тримати армію Дарія якнайдовше без води, паші і харчів та надокучати постійними нападами, поступово знищуючи, а головне – спрямовувати її в потрібному напрямку.

Таким чином Скоп і Таксак зі своїми арміями провели військо Дарія порожніми просторами причорноморських та приазовських степів до самої ріки Танаїс (Дон). Тут воду треба було діставати із великими труднощами, а харчів і зовсім не було.

Скитські армії перетнули Танаїс, а перська армія пішла за ними, вже напівпустельними степами сарматів. Скити повернули на північ в землю будинів та гелонів, Дарій – за ними, усе намагаючись наздогнати та примусити вступити в битву.

Так, уникаючи битви, скити разом з персами підійшли до міста Гелону, огороженого дерев'яною стіною; але спаленого і порожнього. Протягом всього цього маршу скити провели армію персів незаселеними просторами Скитії і Сарматії, де не було що пляндрувати і грабувати, харчів також не було, а свої скінчилися.

Скитські армії від Гелону пішли на землі тисагетів, Дарій пішов слідом, намагаючись наздогнати. Зупинилась армія Дарія аж на 7-й день в пустельних місцях між річками Лікус, Оарус, і Сіргіс. Усі вони впадають у Танаїс, який вливається в Меотіс.

Вступивши на цей терен і зупинившись постоем на річці Оарус, Дарій розпочав зводити вісім укріплень, на відстані 10–12 кілометрів одне від одного, їх залишки є ще і тепер. Доки армія Дарія зводила ці споруди, армія скитів зникла цілком, і перси не змогли її розшукати. Скитська армія тим часом обійшла персів з півночі і повернулася в Скитію, залишивши їх в пустельних просторах. Після невдалих розшуків скитської армії, Дарієві не залишилось нічого іншого, як повертатися назад. Він вирішив, що скитська армія розбіглася так, що її і сліду не знайдеш, вочевидь, вояки десь поховалися. Перси припинили будівництво і рушили назад у Скитію, так швидко, як могли.

При вступі у Скитію персів зустріла велика армія скитів. Дарій розпочав наступ, та скити ховалися так, як це було до того. Вони ухилялися від прямого бою, тримаючись на віддалі одного дня маршу. Коли перси гналися за ними, ті змінювали напрямок відступу на землі тих племен, що відмовились від виступу проти персів. Скити вважали, що заманивши персів, на землю тих племен, примусять їх виступити проти персів боронити свою

землю. Та меланхлени замість того, щоб боронитися, всі поховалися в лісах. Потім скитська армія пішла на землі андрофагів і неврів, Дарій – слідом. Та, як і перед тим, всі поховалися в лісі.

Тоді скитська армія підійшла до земель агатирсів, за нею прийшли і перси. Тут скити і перси зустріли гінців агатирсів, які попередили обидві армії, що коли вони переступлять кордон, їх зустріне військо агатирсів зі зброєю.

Скити, бачачи, що агатирси готові до війни, змінили свій план. Напавши на персів, вигнали їх із земель неврів і погнали у Скитію, де повернулись знову до свого способу маневрування.

Дарій, втративши надію на битву зі скитами, надіслав свого гінця до царя Ідантирса із таким повідомленням:

«Мій добрий пане, чому на землі ти завжди втікаєш від битви? Ти маєш справжній вибір із двох можливих. Якщо вважаєш, що маєш досить сили чинити мені опір, тоді ставай до битви, а не дивуй світ своєю втечею. Коли визнаєш свою слабкість, що добре доводить твоя втеча, поквася прислати мені Землю і Воду як переможцеві. Це буде знаком твоєї покори і якнайшвидше прибудь для переговорів».

Цар Скитії Ідантирс відповів:

«Персе, я ще ніколи і ні від кого не втікав зі страху, не роблю цього і тепер. Для мене немає нічого надзвичайного в тому, як тепер чиню. Це є

справжній спосіб мого життя, як за війни так і в мирний час. Коли ти хочеш знати, чому з тобою я ще не бився, відповім: у моїй країні немає таких міст і полів, щоб їх було шкода зруйнувати та втратити, чи дивитись, як їх руйнує, грабує та нищить твоя армія. Можливо, що таке штовхнуло б і мене на битву з тобою. Коли ти вирішив мати кровопролитну битву, знай, ми будемо жорстоко битись тільки за могили наших предків. Знайди їх і спробуй зруйнувати, тоді ти знатимеш, чи ми хочемо і можемо стати до битви з тобою. До цього часу мій добрий розум мені підказує і далі уникати битви і кровопролиття. Це є моя тобі відповідь на твої звинувачення. На те, що ти – мій панпереможець, повідомляю: «Крім Сонця і Справедливості, нащадком яких я є, немає наді мною Володаря!» (Геродот писав, вживаючи назви грецьких богів: «Крім Зевса і Гістії, нащадком яких я є...», та у скитів таких богів не було. – С.).

«Не надішлю тобі Землю і Воду, надішлю, як настане час, саме ті дарунки, які дадуть тобі відповідь на твоє панування наді мною, вони ж винесуть тобі вирок і кару».

Таку відповідь-повідомлення послав цар Скитії Ідантірс правителю Персії Дарію. небезпека бути поневоленими Дарієм сповнили ще більшою енергією та завзяттям провідників тих племен, що прийняли рішення битись із персами. Це особливо виявилось тоді, коли вони зібрались знову на За-

гальну Раду, щоб вирішити, яких заходів вжити в подальшій боротьбі з армією Дарія.

На Загальній Раді було покладено: скитським арміям перейти в напад на персів; послати гінців до Скопа, щоб той увійшов у контакт із сторожею мосту на Істрі. Скоп мав намовити іонійців зруйнувати міст і тим відрізати Дарію дорогу в свої землі.

Тепер скитські вояки постійно нападали на перських вояків, що шукали харчів собі та корму своїм мулам, ослам і коням. Таким способом щоденно нищилась велика кількість вояків Дарія. У велику битву скити не вступали і тепер, бо скитські коні ніколи не бачили ослів і мулів, як і не чули їх реву. Часто у битві мули та осли персів зчиняли несамовите ревище. Скитські коні, лякаючись його, замість бігти вперед, повертали назад, що псувало наслідки переслідування. Я вже вище згадував, що у Скитії ні ослів, ні мулів немає, бо там їх через холод не вирощують і не тримають.

Скити вже бачили, що Дарієва армія змучена щоденними нападами та недоїданням, і намагались її тримати якнайдовше у своїй країні, поступово знищуючи. Часто скити підставляли персам кілька десятків овець чи худоби та нищили їх, коли ті поспішали захопити їх, щоб втамувати голод. Таким чином дуже багато знищено персів, які втрачали орієнтацію і не знали куди їм тікати.

Бачачи такий пригнічений стан перської армії, цар Скитії Ідантірс вирішив послати правителю

Персії свій подарунок, той що обіцяв. Подарунок складався з однієї пташки, однієї миші, однієї жаби і п'яти стріл. Дарій запитав скитського посланця, що вручив подарунок: «Що це означає»? Посланець сказав: «Мені царем Скитії Ідантисом було доручено лише привезти та вручити подарунок і відразу повернутись». Та Дарій наполягав і вимагав пояснення. Тоді посланець сказав: «Перси і їх правитель – кмітливі люди, вони самі здогадаються, що цей подарунок означає».

Після від'їзду посланця перси зібрали всіх своїх мудреців і почали відгадувати значення подарунка. Правитель Дарій перший висловив здогад: «Скити таки дали Землю і Воду, бо миша живе у землі, жаба у воді, птах так швидко літає, як бігають скитські коні, а стріли – скитська сила, яку вони передають у мої руки». Були ще й інші пояснення, які також означали, що скити піддалися персам.

Та один із семи радників Гобрай, що разом з Дарієм скинув Магуса, забравши у нього правління, не погодився зі всіма і мав своє пояснення. Воно було таке: «Якщо перси не обернуться в птахів і не полетять туди, звідкіля вони сюди прийшли, чи не стануть мишами і зариються в землю, або не стануть жабами і стрибнуть у воду, то не зостануться живими, бо будуть постріляні скитськими стрілами».

Доки перси відгадували та сперечалися щодо скитського подарунка, вирішуючи, що їм далі ро-

бити, Скоп вже перемовини із іонійцями, що стерегли міст на Дунаї.

Посланці Скитії звернулися до них з такими словами: «Мужі Іонії, ми принесли вам волю з перського ярма. Будете вільними, коли зробите те, що ми вам радимо. Ми розуміємо, що вам Дарієм наказано стерегти міст не більше 60 днів, якщо він ще не прибуде на той час. Тепер вам не треба чекати закінчення 60-ти днів, щоб розібрати міст і йти додому. Дарій не буде мати до вас ніякої претензії, бо ви його наказ виконали, а з ним ми розрахаємось самі».

Іонійці ніби погодились. Скоп з армією, не гаючи часу, рушив назад – на зустріч з армією Дарія. Скити не знали про зміну Дарієм наказу про вартування мосту, а ті їм нічого не сказали.

Відправивши подарунки Дарієві, скитські армії царів Ідантурса і Таксака об'єдналися і розпочали готуватися до прямої битви з персами. Скити виводили свою армію на вибрану площу проти табору Дарія, змушуючи того також вивести свою армію проти скитської. У цей час на площі перед обома арміями десь взявся заєць. Скити, побачивши зайця, почали загін за загоном ганяти його, при тому зчинили великий гамір з криком.

Для персів таке захоплення скитів було величезною дивовижею, щоб замість готуватися до вирішальної битви, ті в безладді та з галасом гоняться за зайцем? Дарій запитав своїх полководців: «Що то за

біганина з галасом?» Дарієві сказали: «Скитські вояки чинять галас, гонячись за зайцем». Це його глибоко вразило та образило і він сказав: «Ці люди нас дуже зневажають та ображають, не вважаючи нас за воїнів, які можуть їх знищити. Вони не слідкують за нами – їх супротивником, що стоїть у них на очах, а замість того ганяють зайця. Це означає, що вони нас зовсім не бояться; тепер я починаю вірити Гобраєвому поясненню їхніх подарунків мені».

Після цього до Дарія підійшов Гобрай і сказав: «Мій правителю, я багато чого знаю про скитів від тих вояків, які воювали з нами, вони мені розказували, як важко воювати зі скитами. А зараз ми бачимо, як спритно вони дурять нас своїми трюками. Тепер я розумію їх ще краще і думаю, як тільки стемніє, як і завжди розпалімо в таборі вогнища, прив'язавши біля них всіх ослів та залишивши всіх хворих і покараних. Залишмо і тих вояків, які з різних причин не здатні швидко рухатись. З рештою армії швидко рушаймо до Істеру. Нам треба туди прибути перед тим, як скити зруйнують міст і знищать нас цілком».

Стан перської армії був такий, що Дарій змушений був погодитись із Гобраєм. Як стемніло, вибрані частини перської армії вирушили до Істеру – додому; решту, як радив Гобрай, заливши в Скитії разом з ослами, щоб ті своїм ревінням не виявили відступ Дарієвої армії. Таким чином Дарій – прави-

тель Персії майже половину своєї армії зрадив, залишивши їх разом із ослами скитам.

У таборі перської армії горіли вогнища, прив'язані осли ревли, а хворі та покинуті вояки спали. Лише віслюки, побачивши як тікають рештки армії, почали ревити трохи голосніше.

В скитському таборі також ніхто не помітив утечі, бо зовні перський табір не змінився. Ніхто не поспішав і тоді, коли почався день. Покинуті перські вояки, побачивши що правитель їх зрадив і кинув, на своїй нараді вирішили здатися скитам. Лише опівдні скити дізналися про втечу Дарія, підійшовши до табору персів, що здавались, піднявши вгору свою зброю. Доки скити поралися із полоненими, які їм розповіли про зраду і втечу Дарія, наступила ніч.

Наступного ранку скитська армія вирушила наздоганяти Дарія, втративши дві ночі і один день. Тут скити прорахувалися, не подумавши, що Дарій втікатиме тією дорогою на якій було витоптано пашу і знищено джерела води. Скитська армія цю дорогу не стерегла, шукаючи недобитки перської армії в розлогому степу.

Переважна частина перських військ йшла пішо пустельним шляхом: без води, а коні ще й без паші. Скитська армія вся була на конях та возах, всім забезпечена, добре знала свою місцевість та дороги. Тому скити прибули до мосту на Дунаї першими і знову розпочали переговори зі сторожею мосту.

Скити вважали іонійців (греків) поневоленими рабами Дарія, бо так воно і було, тож мали добру надію на те, що ті відразу пристануть на пропозиції скитів. Скити сказали їм: «Мужі Іонії, вже 60 днів скінчилися, протягом яких ви зобов'язані були стерегти міст. Тепер вам тут немає більше чого робити, стоїте ж ви тут тільки тому, що боїтеся Дарія та його покарання за ваше дезертирство. Але тепер усе змінилося цілком, розберіть міст і йдіть додому, а ми бажаємо вам всього найкращого, дякуйте Богові та скитам за вашу волю. Що ж до вашого володаря Дарія, то ми залагодимо із ним справу так, щоб цей похід був для нього останнім».

Тепер скити вели переговори із тими вояками, які були на кораблях, що стояли на водах Дунаю біля мосту. Їх керівники зібрались для обговорення пропозиції скитів. Першим висловив свою думку Мільтіяд, який був правителем Херсонеса на Гелеспонті і керівником свого війська.

Мільтіяд сказав: «Скитську пропозицію треба прийняти, бо це нам нагода визволитись із перської залежності». Більшість на тій нараді схилилась на бік Мільтіяда, доки Гістеус із Мілету не виступив проти. Він сказав: «Кожен із нас одержав посаду правителя своєї держави і владу в ній із рук перського правителя Дарія. Коли станеться так, що Дарій впаде, скажу прямо, я сам не зможу втримати свою посаду і владу в своїй державі. У цьому я пев-

ний, бо народ буде проти моєї абсолютної влади – він захоче демократії».

Нарада почалась із підтримки більшістю Мільтіяда, та після виступу Гістеуса, майже всі змінили свою думку на користь Гістеуса, бо всі були висуванцями Дарія і не мали надії на підтримку свого народу. Майже одностайно була прийнята пропозиція Гістеуса. Присутніми на нараді були: Дафніс із Абідосу, Гіппоклус із Лампсакусу, Герофантус із Паріуму, Митродорус із Проконезусу, Аристагорус із Кизикусу та Аристан із Візантії. Всі вони високо цінилися Дарієм, будучи деспотами в державах Гелеспонту. Крім них були ще з Іонії: Страттіс із Чіосу, Аецес із Самосу, Лаодамос із Фокеї та Гістеус із Мілету, той самий, що першим спротивився Мільтіядові. Із видатних мужів був лише еолієць Аристарх із Сайму.

Нарада пристала на пропозицію Гістеуса, а також вирішила, як маскувати свої справжні наміри перед скитами. Був вироблений такий план і заходи: розібрати частину мосту зі скитської сторони, довжиною польоту стріли пущеної з лука. Це задовольнить скитів, довівши їм, що іонійці пристали на їх пораду. Дарія це також задовольнить, і для нас буде виправданням, бо ми розібрали частину мосту, щоб не пропустити скитів на цей бік Істри.

Після цього Гістеуса було обрано головним послом до скитів. Прибувши в посольство, він звер-

нувся до скитів з такими словами: «Мужі Скитії, ви принесли нам добрі новини, щастя що ви так швидко прибули сюди. Всі справи йдуть добре і на користь вашого, а також і нашого життя. Як бачите, ми вже розбираємо міст і будемо з обережністю вживати всіх заходів, щоб здобути волю. І доки ми розбираємо міст, найкраще, що ви можете – це йти пильнувати за армією персів. Знайшовши загарбників, покарайте їх так, як вони на те заслуговують, за себе і за нас».

Скити, як і перед тим, знову повірили в добрі наміри іонійців (греків), бо несли їм звільнення із перського поневолення. Тож скитська армія поквапилась на розшуки решток перської армії Дарія. Персам поталанило і цього разу, бо назад вони йшли тим же шляхом, що і в Скитію. На тому шляху всі джерела води та пасовища були понищені, тож скити не думали, що ворог піде ним назад.

Треба сказати, лише завдяки такій прикрій помилці скитів, Дарій зі своєю армією не був цілком розбитий та знищений. А також, коли б іонійці зі своїми керівниками не зрадили свою волю, перська армія була б знищена біля мосту на Дунаї.

Рештки армії Дарія прибули до мосту на Дунаї вночі. Побачивши в темряві, що міст зруйнований, зчинилась величезна паніка. Одні вважали, що міст зруйнували скити, їх всіх оточено і треба готуватися до смерті. Інші вважали, що міст зруйнували іонійці

навмисно, щоб приректи персів на знищення. У обслузі Дарія був єгиптянин із дуже сильним голосом, і йому наказали гукати через Дунай, щоб розпочати переправу. Недовго єгиптянин гукав, Гістеус швидко почув, бо всі чекали швидкого прибуття перської армії.

Гістеус відразу дав наказ гнати кораблі до протилежного берега, де був Дарій із своїми недобитками і розпочинати переправу їх через Дунай. Дарій дуже хвалив Гістеуса за перерваний міст, бо так скити не зможуть захопити решток його армії.

Так ганебно закінчився похід на Скитію перського правителя Дарія, майже з мільйонною армією, не дивлячись на підкорення ним Індії, всіх держав Малої Азії, Єгипту в Африці та Греції в Європі. Не помились скити, кінець Дарія був би подібний кінцеві його попередника Кира у 529 р. старої ери. Воювати зі Скитією перси більше не зважувались. А скити залишились гіршої думки про греків, ніж про персів.

До цього скити вважали греків волелюбним та відважним народом, але тепер несподівано виявили, що ті підступні брехуни з рабською натурою. Вони хочуть нести на своїх шиях ярмо рабства, навіть, відкидаючи допомогу іншого народу для визволення чи втечі із нього.

(Примітка 7, в кінці книжки.)

ПРИМІТКИ З КОМЕНТАРЕМ

Примітка 1, до 24 стор.

Кіммерійці жили в Причорномор'ї між Дніпром і Дністром; скити жили в Приазов'ї між Дніпром і Доном. Як перші, так і другі були племенами одного і того ж народу – бористенів-скитів (тобто, наддніпрянців-українців). Багато істориків пишуть, посилаючись на Геродота: скити винищуючи і виганяючи кіммерійців із Праукраїни, гнали їх аж у Малу Азію. Геродот два рази згадує кіммерійців, коли між правителями скитів і кіммерійців виникло якесь неузгодження і дійшло до збройної боротьби. Тоді кіммерійці не підтримали своїх керівників, а навпаки – народ виступив збройно проти них. У тій боротьбі багато було вбито з обох сторін і їх поховано біля Дністра, і у часи Геродота ті могили ще нібито можна було бачити. Після того бою очільники кіммерійців утекли в Малу Азію і оселилися на півострові біля Синопа в сусідстві з гетитами, спорідненим з ними племенем. Тоді скити могли наздогнати вождів кіммерійців і знищити їх, та не стали цього робити, про яке тоді знищення пише Геродот? Крім того, утік правитель зі своїми помічниками та особистою охороною. Жителі-кіммерійці залишилися на своїй землі і підтримали скитів.

Геродот не вказує час, коли саме це відбувалось, ніде він не вказує і роки, в яких сталися ці різні події.

Втечу кіммерійських правителів приблизно можна визначити за всіма тими подіями, що описані Геродотом в середині 2-го тисячоліття старої ери.

Вдруге Геродот згадує кіммерійців вже в кінці 6-го і початку 5-го століть старої ери. Це тоді, коли вони разом із скитами, але окремими арміями, ходили походом через Кавказ на Мідію. Тоді кіммерійська армія йшла через Кавказ берегом Чорного моря, через Колхиду, а скитська армія також йшла через Кавказ, але берегом Каспійського моря. У Геродота написано: «... кіммерійцям Кавказ був ліворуч, а скитам праворуч». Далі Геродот пише, що скити з кіммерійцями напали на армію Мідії під Нінівою – столицею Ассирії, яку взяла в облогу армія Кияксара. Скитсько-кіммерійською армією керував цар Мадіяс, син Прототиса, який і розбив мідійську армію Кияксара та взяв Нініву. Ця перемога відбувалася десь в 640-х роках старої ери, після чого скити панували в Малій Азії 28 років. Отже, втікала кіммерійська знать в Малу Азію на цілу 1000 років раніше походу кіммерійців зі скитами в Малу Азію. Тому, винищення кіммерійців скитами ніколи не було, як це пишуть і стверджують багато теперішніх істориків. Чому це відбувається? Можливо, тому, що ці дві події, пов'язані зі скитами і кіммерійцями, вважають за одну, чи навмисно заплутують?

Крім того, існує твердження, що скити мали окрему від кіммерійців державу, та цьому немає жодних підтверджень. Геродот зрозуміло пише про Скитію,

що це був союз різних скитських племен, кожне з яких мало своє військо. Це видно і з війни скитського племені масагетів із Киром, правителем Персії. Доведено це і скликанням Загальної Ради правителів скитських племен після вторгнення персів в Скитію. Сармати, гелони і будини, які воювали із Дарієм, мали свої окремі армії. І агатирси, таври, масагети, неври, меланхлени й інші, що не брали участі у війні, теж мали свої армії.

Скитія часів Геродота була великою державою-імперією, основна територія якої була у формі чотирикутника, кожна сторона якої займала 20 днів подорожі. Скитія тих часів мала дуже велике населення, згідно того своєрідного перепису, в пам'ять якого вилили «глек», поставлений в Екзапеї. Лише чоловічої статі було близько 18 мільйонів, а разом із жіноцтвом, ймовірно, досягало 40 мільйонів. Чоловіче населення вчені-інженери вирахували за описом Геродотом того глека-амфори, вилитого з наконечників бронзових стріл. Таких наконечників було багато викопано, їх ще й тепер знаходять в скитських могилах, а вони мають середню вагу 3 грами.

Стародавня історія пише, що скитські племена заселяли теперішні українські землі, Центральну Європу від Балтійського (Скитського) моря і до самого Дунаю (Істру). Скитські племена заселяли Балкани, включно із тереном сучасної Греції; гети-гетити перейшли протоки Боспор і Дарданелли і в Малій Азії створили славу та висококультурну державу – Гетитія із столи-

цею – Гатта (Хата). Масагети заселяли всю рівнину в Азії, починаючи від Волги (Араксу) і Каспійського моря, включно з Алтаєм. Вони дали переселенців – саків, які пройшли в Індію і Пакистан, там оселилися, створивши свою державу Сакію. Саки дали Азії засновника Буддійської релігії і віри Будду, справжнє ім'я його – Сакія-Муні. Скитське плем'я масагетів дало переселенців: согдів, партів, медів і каситів. Перші утворили свою державу – Согдіану, останні три племені утворили – Персію, теперішній Іран. Упродовж тисячоліть всі вони сформувались з місцевими мешканцями в окремі народи і держави. Це стверджує лінгвістика, бо всіх їх мови походять із однієї прадавньої мови – санскриту, якою очевидно спілкувались старі скити і їх племена. Із санскриту походить і старослов'янська мова, що поділилась на цілий ряд мов теперішніх слов'янських народів, включаючи українську мову. Тому в усіх мовах згаданих тут народів і племен ми знаходимо багато слів однакових, або з однаковими коренями, хоч вимова їх і відрізняється.

Мандри-переселення певної частини народу відбувались не лише в давній Скитії-Праукраїні, були вони і пізніше, вже з України. Помандрував із України на Дон Булавин зі своїми козаками, де заклав на зразок Запорозького – Донське козацтво. Помандрував із Гетьманщини вже в часи Хмельниччини Острянин (чи Остряниця) зі своїми козаками в Слобожанщину і заклав Слобідське козацтво. Мандрували і запорожці зі своєї

Січі, коли при царюванні Петра I та Катерини II москалі нападали та руйнували Запорозьку Січ. Мандрували козаки в Сибір з Єрмаком, на Кубань та Чорноморщину, закладали там Коші, освоюючи землі.

Мандрували козаки-вояки й після поразки вивольної боротьби 1917–21 рр., переселялись вояки із Галичини (дивізії «Галичина» та УПА). А ще більш українців вимандрувало за Другої Світової війни. Та в Україні й тепер ще біля 46 мільйонів населення, попри висилку з України розкуркулених і репресованих та знищення десятків мільйонів українців голодоморами 1921, 1932-33 та 1946 років.

Про густозаселену Праукраїну тепер свідчить археологія, що зібрала величезний матеріал про праукраїнців-скитів та про їх господарську і культурну діяльність.

Скитське плем'я гети були троянцями з їх легендарним Енеєм, яких оспівав античний Вергілій. Перелицював цю історію українською мовою наш славетний поет Іван Котляревський у своїй поемі «Енеїда». Троянці себе називали – «расенами», в західноєвропейській літературі вони «етруски». Етруски заклали Рим, і перші правителі в ньому були етруски (расени, чи може і русини).

Майже 200 років західноєвропейські вчені згаляли на тлумачення напису на кам'яній намогильній плиті Енея, так і не зробивши цього бо не знали слов'янських мов. Лише недавно розтлумачив напис ослов'янений болгарин Георгієв, також прочитавши і написи гети-

тів (бо їхні мови є дуже споріднені) на основі глаголиці і кирилиці.

Неймовірним тепер для нас є те, що скити, при своїм розселенні заклали перші основи сучасної культури і цивілізації! Що підтверджено археологічними і лінгвістичними фактами, старими та новітніми знахідками, яким ніхто і нічим заперечити не може.

Наші прапредки-скити ще в 500–400-х роках старої ери провадили багатосторонню торгівельну діяльність. Вони вивозили через порти Азовського та Чорного морів і сухопутними шляхами в Західну Європу, Малу Азію і Східну Азію пшеницю, просо, худобу, коней, шкіру, мед, віск, рибу, залізо та зброю з нього.

Найбільше купували скитське залізо греки, називаючи його «скитон гапойкос», що означає «скитське залізо». Все це підтверджується тепер археологічними розкопками тисяч городищ і осель на терені України. Великі древні підприємства по витоплюванню заліза розкопані на всіх теренах Скитії: в Кам'янці біля Кривого Рогу, в Усатові біля Одеси, на Волині і Галичині. В стародавніх істориків і письменників знаходимо, що із скитських племен найбільше любили ритися в землі і шукати корисні копалини киммерійці.

Наука ще і тепер не може пояснити, чому така висока культура і цивілізація, як скитська, так занепадала і майже зникла, залишившись тільки в знахідках археології? Вочевидь, в давноминулі часи була якась

грандіозна катастрофа, що зменшила населення і припинила на довший час розвиток культури і цивілізації.

З відродженням культури і цивілізації, вже в середніх віках Нової ери, все починалось знову, бо те, що було раніше, залишилось під землею і його не знали. Лише в XIX-му столітті випадково відкопали рештки старої культури і утворили окрему галузь науки – археологію, яка почала займатися вивченням старої культури. Та попередні вчені про ту стару культуру нічого не знали, тому їх здогади виявились неправдивими. Вони вважали, що перед тим ніякої культури не було, і вона зародилася тільки тепер. Це використали новостворені держави на свою користь.

Примітка 2-3, 36-45 стор.

Кожен народ, як і кожна окрема людина свято зберігають перекази і легенди про своє походження, про свій рід: де, від кого і коли він розпочався. Звичайно, це все відноситься до людей вже більш-менш культурних та цивілізованих. Дика чи напівдика орда-натів нічого такого не має. Найбільше, що можуть пам'ятати дикуни-ординці – це свого батька та матір, братів і сестер, і то до часу, доки вони живуть разом. Розійшлися чи роз'їхались – і в пам'яті все вивітрилось, жодних переказів і легенд ніхто не створив, не передав та не поширив.

Скити у свій час, звичайно, будучи культурним і цивілізованим народом, мали свої перекази та легенди

про походження свого народу. В них вони розповідали тим, хто їх розпитував: хто у них був родоначальником, де він народився, де жив, звідкіля сюди прийшов та хто були його батьки.

Геродот записав два таких перекази-легенди, які розповіли йому скити про своє походження та формування, як народу. Перше легенда каже: Першим чоловіком у них був Таргетай, будучи сином Бога-Сонця, матір'ю його була дочка Бористену (Дніпра). Фантастичним тут є те, що в прямому значенні від Сонця і Дніпра люди не родяться, але вони народжуються під Сонцем і над Дніпром, що тоді означало – в Праукраїні, а тепер – в Україні. Отже, скити себе вважали дітьми Дніпра і України, хоча тоді і були інші назви. Немає нічого дивного в тому, що скити вважали себе і свого родоначальника синами чи дітьми божими, бо люди і сьогодні називають себе дітьми Божими.

Далі заслуговує на особливу увагу те місце в переказі-легенді, де описані «Дари з Неба» родині Таргетая. Набожні люди і сьогодні сприймають все корисне та цінне, здобуте ними як «Дар від Бога», кажучи: «Бог дав», як казали колись і наші прапредки скити, що свідчить про них як про віруючих та набожних людей.

Треба зупинитися на тих речах, з яких складався «Дар із Неба». Для думаючої людини, особливо для істориків, це має дуже велике значення і означає, що ще щонайменше за 1000 років до нової ери, нашим

прапредкам-скитам були відомі плуг, ярмо, сокира і шолом.

Напевно дикій орді, як скитів називають багато істориків, в тому числі і наш найповажніший історик-професор М. Грушевський, такі речі, як плуг, ярмо, сокира і шолом не мають бути відомі, а якщо і відомі, то вони їм ні до чого. Плуг, ярмо та сокира є виключно знаряддя рільника-господаря, а шолом – це знаряддя вояка в ті прадавні часи. Та вони і тепер використовуються рільниками-хліборобами для таких же справ і такими ж людьми. Коли до цього ще додати і те, що написав про скитів Геродот, а саме: «скити обробляли землю, сіяли пшеницю, просо, сочевицю, горох, цибулю, часник та інше». Сіяли пшеницю, просо та інші види харчових рослин і на продаж. Продавали скити велику кількість зерна іншим народам, окрім того продавали: коней, худобу, овець, мед, віск, шкіру, рибу й інше.

Дикуни такими справами не займаються, бо були в наших землях дикі орди печенігів, половців, турків і татар. Вони готовий хліб і вирощену худобу грабували в мирного населення, руйнуючи їх господарства та спалюючи села і міста. Ось така діяльність притаманна дикій орді, але чогось такого в скитів ніхто не бачив і не записав, в тому числі і Геродот. На якій підставі приписано скитам прикмети «дикої орди»? Зовсім немає підстав називати їх так, бо вони були на ті часи одним з найбільш цивілізованих і

найсправедливіших народів, а справедливість – найвища культура.

Записав Геродот і другий переказ-легенду про походження скитів. Вона є менш правдоподібною, можливо, тільки імена трьох синів є справжніми скитськими: Агатирс, Гелон і Скит – увіковічені в назві скитських племен агатирсів, гелонів і царських скитів. Цей переказ-легенда своїм змістом цілком про скитів-воjakів, а саме – опис зброї й броні.

Геродот записав ще і третій чутий ним переказ про прихід скитів з Азії, із-за ріки Аракс (Волги), в теперішню Україну, де вони жили поряд зі своїми братами масагетами і були витіснені ними звідти. Нічого неймовірного в цій легенді немає, бо Скитія ще й раніше займала половину всієї Азії і більшу частину Європи. Скити в своїй державі могли жити де хотіли, переселяючись, знайшовши сприятливі умови. Вочевидь, тому Геродот і написав, що він цей останній переказ вважає найбільш вірогідним. Але не треба забувати, що найповажніші та найавторитетніші науковці тепер прийшли до переконання, що індоєвропейці як раса білих людей утворилась на терені теперішньої України, а звідтіля розселилися в різні краї. Отже, скити є корінними мешканцями Скитії-України і вони самі себе правдиво називали «Діти Дніпра».

Скити залишили по собі в Україні численні та величні пам'ятки, які науковці називають скитською

культурою. Коли б скити прийшли в Україну з Ірану, де жили їх предки та прапредки, там мало б залишитись не менше різноманітних скитських пам'яток. Та вчені таких пам'яток в Ірані не знайшли. А це означає, що Іран не є і не був батьківщиною скитів, бо не могло бути того, що скити, залишивши в Україні багатющі пам'ятки по собі, у себе на батьківщині в Ірані нічого не залишили, коли там їх повинно бути більше, ніж в Україні. Хоча археологи і знайшли в Малій Азії поодинокі поховання скитів, то це треба віднести на ті часи, коли скити перебували там протягом 28-и років, у своїх походах.

Нам відомо, що окремі історики вже пізніше написали: «Скити були завойовниками в Праукраїні», за ними повторили цю недолугу, нічим не аргументовану вигадку і наші українські історики. Та це була і є тепер – суцільна фальш, розрахована на те, щоб позбавити українців своїх прапредків і предків, без яких їх буде легше тримати в покорі, проголосивши їх рабами за походженням. Така ж фальш є і те, що скити були «дикою ордою», про що вже йшла мова.

Багато істориків, відокремлюючи скитів від пізніх слов'ян, пишуть і висвітлюють їх як окремі народи. Начебто слов'яни, розселюючись витіснили з праукраїнських земель скитів. Геродот ясно написав про скитів: «Тепер всі ці племена (скитів), не зважаючи на їхні відмінності, є знані під загальною назвою «сколоти», а після одного з їх царів – Скита – греки всіх їх

називають загальною назвою «скити», а їх країну – Скитія». Сколоти, склави – це грецькі назви слов'ян. Сакалаби – їх арабська назва, а венети – назва дана західноєвропейськими вченими.

Усе це «розселення і витіснення» скитів слов'янами відбувалось з V до VII-VIII століть нової ери, бо в IX столітті вже була слов'янська держава Русь із князем Олегом, який успішно воював з Візантією. Щоб воювати з Візантією, яка була в ті часи могутньою державою світового значення, треба було бути не менш сильною державою. У ті часи сила держави вимірювалась кількістю вояків, отже треба запитати тих істориків: «Де в Європі є те місце чи держава, в якій за 200–300 років наплодилось стільки слов'ян, що вони могли з успіхом воювати з Візантією, заселивши більшу половину Європи»?! Є такі «мудрі» історики, що батьківщиною слов'ян вважають Поділля, чи Карпати, тобто, найбідніші в господарському відношенні терени, де людям ледь вистачало засобів для життя.

Зважаючи та зупиняючись на усьому, що для нас зберегли стародавня історія та археологія, приходимо до певних реальних висновків. Ми не знаємо, як називалася Праукраїна в доісторичні часи, як і не знаємо, як називали себе її мешканці і якою вони розмовляли мовою. Археолог біля теперішнього містечка Трипілля на Київщині викопали рештки осель та домашнього реманенту і речей, які тоді вживались. Від назви

того містечка назвали і праісторичних мешканців: трипільцями, а все те, що вони залишили – «Трипільською культурою». Наука визначила, що трипільці жили десь 5000 років тому, а їх культура тоді була дуже схожа у всьому на культуру теперішніх українців. Більше того, два чільних археологи із світовим авторитетом Михайло Ростовцев та Освальд Менгін, вивчаючи та досліджуючи Трипільську культуру, прийшли до такого висновку: «Скільки чужих народів не перекочувало через Україну, всі вони її покидали, або пропадали. Самотній тубільний український народ цупко тримався своєї прадідівської землі, витримуючи всі долі і недолі, він зберіг аж до теперішніх часів істотні елементи своєї культури. Тому, лише його пращури могли бути її творцями, немає значення, як вони тоді розмовляли чи називалися».

Ростовцев, хоч народився в Києві, і навіть будучи москалем, науковими фактами змушений був запропонувати називати Трипільську культуру українською. Менгін був чільним археологом Віденського університету, але й цього москаля-німця наукові дані примусили визнати Трипільську культуру українською, а трипільців – українцями. Обидва ці світової слави вчені написали: «...Тому лише його (українського народу) пращури могли бути її творцями, і немає значення, як вони тоді розмовляли чи називалися».

Отже, бачимо, що Геродот праукраїнців називав бористенами (наддніпрянцями). Менгін і Ростовцев

пишуть, що до наших часів Трипільську Культуру творило місцеве населення тодішньої Праукраїни, пізніше України, і немає значення, як вони тоді розмовляли і як називалися. Ніякий чужий народ не міг створити Українську Культуру, бо він створив би свою. Та й створити свою тим кочівникам, що пройшли через українські землі, не вдалося би, бо кочівники пропадали або покидали Праукраїну, або їх виганяло чи винищувало корінне населення. Тож від праісторичних часів і до наших днів, Україну заселяють українці, а це є понад 5000 років.

Тому Юстин в своїй історії (2 том, 3 ст.) написав: «..скити є старшими за єгиптян; гіперборейці – це є скити». Професор Щербаківський вважає гіперборейців предками сучасних українців, заперечуючи їх походження з Ірану, бо там відсутні сліди скитських звичаїв.

Нам відомо, що через українські землі пройшов цілий ряд кочових азійських народів: болгари, обри чи авари, печеніги, половці, татари та турки. Які сліди своїх культур ті дикі орди залишили на українській землі? Жодних культур і їх слідів, навіть, поховань мерців ніхто не знайшов, а археологи не викопали. А такі орди печенігів, половців і татар перебували на південних українських землях століттями, доки їх не було знищено чи вигнано.

Це ще раз потверджує, що дикі орди ніякої культури не мають, закопують своїх мерців, як тварин,

можливо, і зовсім не закопують, залишаючи їх там – де вони впали чи вмерли, на поживу звірині.

Але трипільці, прапредки сучасних українців, залишили після себе цілі оселі із різним реманентом, вівтарями та цвинтарями, з схороненими мерццями. Геродот всіх мешканців нашої землі, по обидва боки Дніпра (Бористену), називає бористенами (над-дніпрянцями) та гіперборейцями (північними людьми, що живуть на північ від Візантії). Гіперборейці – західноєвропейськими мовами означає «нормани», так їх і називали греки та римляни, бо всі вони жили на півночі від Візантії і Риму. Під впливом німецької науки назву «нормани» німці та скандинавці присвоїли собі, так само і з «варягами», а вже з цього скомпонована теорія, що «нормани-варяги» утворили слов'янам державу.

Норманами, північним народом, були і є тепер, не лише німці та скандинавці, а всі європейці, які жили і тепер живуть на північ від Риму та Візантії, за що їх римляни і греки називали гіперборейцями.

«Німецька наука» у фальшуванні пішла так далеко, що оголосила індоєвропейців – «індогерманцями-арійцями», тоді як арійцями (орачами-оріянами) були скити, прапредки сучасних українців. Всі західноєвропейці мають стільки ж прав на назву «арійці», як і східноєвропейці, бо перші походять від кельто-скитів, а другі – від скитів, бо кельти були одним із племен скитів.

«Німецька наука» те ж саме зробила і з назвою «нормани» та назвою «варяги». Слов'яни-скити своїх розбійників-піратів називали «варягами», а західно-європейці своїх розбійників-піратів називали «вікінгами». Варяги (воргоги) є цілком слов'янське слово, теперішньою нашою мовою означає – «зłodії». Стародавня історія записала: «По обидва боки ріки Лаба (Ельба) жили племена Русів та Прусів. Навпроти гирла Лаби був острів «Русія», на якому була святиня на честь бога русів Світовида», ту святиню стерегли 300 озброєних вершників. «Німецька наука» переназвала острів Русія на «Ругія», а русів – на «ругів», так як переназвала Скитське море «Балтійським». Отож, коли слов'яни і закликали собі із-за моря князів, то ті справді були русами і слов'янами. За те, що вони займалися «воровством» (зłodійством), їх ще називали – «варяги», з чого походить слово-назва «варяги», яку німецькі «вчені» присвоїли лише собі так, як і назву «нормани» та інші.

Не могли німці організувати в ті давні часи слов'янам державу, не маючи тоді ще своєї. Що стосується готської держави на наших землях із «Германарихом», то це є суцільна німецька вигадка дуже пізніх часів, а Йордан, на якого німецькі вчені спираються, писав не про готів, а про гетів, які були скитським племенем, а тому не були німцями чи германами, вони були скитами-слов'янами. Йорданова Історія має назву «Гетика», бо писано в ній про

гетів, тобто про скитів, які раніше називались гетами. Німецькі «великі вчені» вже аж у XVIII ст. н. е. переназвали гетів на готів та сфабрикували із них спочатку остроготів та візіготів, а потім остготів і вестготів. Ніяких германських походів і завоювань в Давній Історії не було. Були походи і завоювання гетів-скитів.

Коли Якобу Гриму вдалось так фальшиво назвати у своїй «творчості» гетів готами, і на це були лише окремі заперечення, а більшість вчених мовчали, тоді вже німецькі вчені пішли в наступ набагато сміливіше. Із німецьких вчених К. Мілленгоф – єдиний, хто не погоджувався із Гриммом.

Мілленгоф у своїй книзі «Дойче Алтертумскунде», Берлін, Вайдман, 1892, в розділі «Ді Гетен», 3 том, 125 ст., застерігає німецьких істориків «не творити міфів». Вказує Гриму, що саме той переназвав «гетів на готів», чим зробив із них германів. Він далі пише: «...Погляди про походження гетів ми повинні перевірити..., бо ніхто так, як Грیمм не ототожнював гетів із готами за допомогою всяких наукових штучок-підмін. Гримма вабила велика спокуса пов'язати міцніше історію Німеччини з античним світом, але... це – обман». Докладніше дослідження та з'ясування історичної правди, обережна перевірка тогочасних документів покажуть, що ті докази, зокрема мова гетів (що, на думку Грима, слід вважати свідченням германського походження гетів) зовсім не обґрунтовані. Хоча б які ще вдалось зібрати докази, вони завжди бу-

дуть доводити, що ми, німці, краще зробимо, коли залишимо траків – траками, гетів – гетами, а даків – даками» (Згаданий твір, 125, 163 ст.).

У XVIII ст. н. е. провідними дослідниками Стародавньої Історії в німецькій науці були Нібур, Момзен, Маркварт, Пеус, Мілленгоф. Це були ті «великі», крім яких були ще десятки «менших»: Цайс, Крек, Кунік, Баєр, Шлецер, Міллер та інші.

Ці плеяди німецьких «великих вчених» протягом XVIII-XIX століть н. е. стали диктаторами в історичній науці. А всіх, хто насмілювався їм суперечити, вони таврували: «неуком», «туподумною головою» та іншими образливими назвами. Вони своїми сфальшованими історичними творами наповнили книжкову продукцію, енциклопедії та бібліотеки високих учбових закладів. У такий спосіб німецька наука стала «правдивою наукою» на цілі століття, чим було завершено найбільший культурний грабунок та обман.

Після поразки німцями в двох війнах, першої 1914–18 рр. і другої 1938–45 рр., вчені багатьох народів у минулому потерпілих від Німеччини стали на шлях перевірки творчості «німецького генія». Виявлені фальшування та перекручення Історії німецькими «вченими», примусили уряд Федеративної Республіки Німеччини відкликати старі підручники з Історії як неправдиві та образливі для слов'янських народів. Український дослідник Історії, починаючи із Праісторії, О. Дращиньовський в праці: «Скити (гети-готи,

анти і слов'яни, і ми – не ми)» написав: «Тепер ми можемо точно і певно довести, що саме наша Історія (українська) стала жертвою найбільшого культурного грабунку і обману так, як жодна інша історія європейських народів, завдяки німецьким історикам». Німці Історію будуть виправляти, а коли ми свою виправимо?!

Ми вже бачили, що назви племен наших прапредків змінені, вимова перекручена, те ж саме зроблено з іменами царів, провідників і взагалі значних людей скитської держави. Навіть в легендах-переказах імена перекручені, бо чужинці не звичні були вимовляти імена наших прапредків так, як їх називали та вимовляли скити, тому писали на свій лад.

Скити свого першого царя називали «Цар Гет». Геродот написав на свій лад: сполучив цар і Гет в одне слово, написавши разом як ім'я, додавши закінчення «-ай», тож вийшов дивогляд «Таргетай», що не знайти в інших мовах, цим заплутав та затемнив ясну справу.

Те ж Геродот зробив і з іменами всіх трьох синів царя Гета, всім їм додавши геленське закінчення «-сам», без якого імена царевичів є більше зрозумілими: Ліпок, Арпок і Колак. У другій легенді імена не перекрутив, але приставив їм батька, грецького містичного героя Геракла і не менш містичну матір-напівгадюку, хоч вона і була дочкою Дніпра (Бористену).

Так само заплутано і назву скитського племені «сарматів». За описом Геродота, у сарматів головну

роль відігравали жінки-амазонки, не поступаючись хоробрістю чоловікам. І ми бачили, що ті жінки настояли на своєму і своїх чоловіків-скитів повели аж за Дон. Можливо, скити про тих своїх синів погордливо говорили, що у них «царем є мати». А так як в багатьох мовах «ц» вимовляється як «т» або «с», з'явилися Таргетай і сармати або савромати, чим також заплутано ясну справу.

Як і з царем Гетів Антеєм, який воював із Філіпом Македонським і в битві наклав головою. На його честь вояки стали називати себе антами, бо їх цар Ант був дуже хоробрий і у віці понад 90 років сам ходив в походи і керував військом. Греки до імені «Ант» додали своє закінчення «-ей», отримавши «Антей», ім'я нікому незрозуміле, походження якого шукають на Кавказі в осетинів, тоді коли за часів царя Анта ніяких осетинів ще не було як державної організації. Коли б це були царі прапредків якихось державних народів, вчені їх би не заплутували, не відкидали би і не фальшували так як Історію Українців, привласнюючи її собі.

Щоб не бути голослівними, радимо прочитати історію Швеції, де всі перші князі України-Русі є шведами: Брати Рюрики, Олег, Ігор, Святослав, Володимир і Ярослав, імена яких припасовані під шведські, а вся та величезна держава Русь-Україна при тих князях називається «Шведська держава над Дніпром». Це в ті часи, коли ніякої Шведської держави не було, а вся

Скандинавія зі своїми лапландцями (ескімосами) та якоюсь сотнею звіроловів і риболовів була колонією Данії, майже до XVII-го століття н. е.

Підсумовуючи всі відомості, зробимо наступні висновки:

1) Скити не були ніякою «іранською ордою» завойовників в Праукраїні; навпаки, вони були корінним – тубільним народом – бористенами, що означає теперішньою мовою – наддніпрянці.

2) Гаперборейцями, Північними (Норманами) були всі європейці, які жили північніше Риму і Візантії; кордоном між ними була ріка Істер (Дунай). Тому вважати норманами лише німців та скандинавців є, м'яко кажучи, історичне нецтво, яке не має під собою ніякої основи. Що ж до чисельності гіперборейців-норманів, то їх було із скитських племен, тобто слов'янських народів, в десятки разів більше, ніж із західноєвропейських.

3) Те ж саме треба сказати і про «піратів»: «зłodійню», яких західні європейці називали «вікінгами», а скити-слов'яни свою «зłodійню» називали «варягами». Варяги – це старослов'янська назва, а що в ній змінено звук «о» на «а», то справи не мінєє, що «ворягів» стали називати «варягами». А приписувати все це скандинавцями, нібито «німецького» походження, є явним фальшуванням, бо серед скандинавців, особливо серед шведів, не менше половини – слов'янського походження.

Дуже багато слов'ян із теренів Лаби (Ельби) та Одри в I ст. II тисячоліття нової ери, під натиском германських (німецьких) войовничих орденів переселилось в Скандинавію. Серед тих переселенців були і руси та пруси, (германці всіх їх називали «руги»). Шведи і до цього часу називають себе «свеви». Багато істориків вбачають в цій назві «слави-слов'яни», що не є безпідставним. Треба розуміти, що наші предки-слов'яни могли закликати собі перших князів з «варягів-піратів», а не із західноєвропейських «вікінгів-піратів». А що ті князі напевно були із полабських русів, то й принесли із собою назву Русь.

Історична наука ще і тепер не дає певних доказів, де взялася назва «Русь»? Читаючи Історію Геродота, натрапляємо на назви багатьох рік і річок Скитії із коренем «рус-рос», яких є понад десяток, і це не випадковість, що не має історичного підґрунтя, і тепер наш обов'язок прояснити цю справу. Наприклад, Тиса в часи Геродота називалась Арарос, сусідня із нею ріка називалась Напарос; на терені агатирсів були ріки Марос та ріка Аурос; на землі траків – Теарус, Гебрус, Атрос. Нарешті – Тірас (Дністер). А чи не Тірос, вимова якої з часом змінилась? В Наддніпрянщині – ріка Геррос і прилеглі до неї терени також називалися – Геррос, що означає «Земля росів»; ріка Гіпакирос.

На території Київщини і до наших часів збереглася назва річки Рось, яка є дуже давньою, про що свідчать всі Літописи. Нарешті, в Біблії скитсько-

слов'янські народи називались «рось-роні». Гіксосів – завойовників Єгипту – плем'я гетитів в ієрогліфах називали «русіні». Троянців – плем'я гетів на заході Європи – «етруски», а вони самі себе називали «расени», а ще ймовірніше – «русіни». З чого постає питання: «Чи не називали себе наші прапредки ще в ті доісторичні часи русами»? Дуже багато історичних даних, які ніяк неможливо назвати випадковими, вказують на те, що наші прапредки називали себе русами, а свою країну – РУСЬ.

4) Багатьох може заціпати подвійна назва нашої країни «Русь-Україна», але подвійні назви мають: Великобританія-Англія, Галлія-Франція, Німеччина-Дойчланд, Персія-Іран, Московщина-Росія-Совети і т. п. Народи на певному відрізку часу змінюють назву своєї держави у відповідності до своїх прагнень та бажань і напрямків їх політики. Ми не знаємо, які відбудуться політичні, географічні та економічні зміни в майбутньому, що можуть привести до назв новосформованих держав. Тому, головну роль відіграє народ, який постійно живе на своїй території, а назва народів і їх держави може змінюватись.

Чим древніший народ, тим він має більше назв, тому багато назв, наприклад, нашого народу і його держави є звичною природною справою. Були наші прапредки скитами, сарматами, антами, роксоланами, русами, тепер – українці, а як називатимуться наші нащадки в майбутньому, того ми не знаємо.

Примітка 4, до 70–72 стор.

Як видно із опису Геродота про віщунів-пророків і розшуки та засудження винуватців, це були поліція і судді. Вони вишукували порушників справедливості, судили і виносили їм кару, але в присутності царя, правителя чи провідника племені. Як ми знаємо, такий звичай ще існував до певної міри і в древній Русі. Володимир Мономах у своєму «Повчанні» зобов'язував своїх синів і взагалі князів: «...не спиратись в судах на своїх слуг, а доглядати правосуддя самим». Різниця була лише в тому, що у скитів-слов'ян кара за провину була однаково сувора для винуватців, і для суддів. Але винуватців судили, як кажуть, демократичним способом – відкритим судом. Коли взяти на увагу те, що скити карали і суддів, і все те діялось якихось 2500 років тому, то треба прийти до висновку, що у скитів були закони більш демократичні, ніж у сучасних диктаторських режимів, особливо в «комуністичної диктатури».

Примітка 5, до 81–82 стор.

Пізніше вчені інженери вираховували кількість потрачених бронзових наконечників стріл на той Екзампейський глек. Наконечники скитських стріл викопані археологами важать у середньому 3 грами, а згідно опису та місткості того глека, на нього витрачено понад 18 мільйонів наконечників стріл. З чого виходить, що Скитія ще в часи царя Аріянта мала 18 мільйонів чоловічого населення, а із жіноцтвом, вочевидь, було до 40 мільйонів. Як

на ті часи, то населення Скитської Імперії було величезне. Головним же є те, що скити були настільки культурним народом, що вміли порахувати своє населення. Це ще раз підтверджує, що скити не були «дикою ордою», а (на той час) висококультурним народом.

Що ж до ступні Геракла, відтиснутой на кам'яній скелі над Дністром біля Почаївського монастиря, то вона є цілком легендарна. У часи Скитської Імперії ступню вважали Геракловою, який був легендарним героєм у скитів і греків, що любили та шанували героїв-силачів таких як Геракл. Почаївський монастир заснований у 1527-у році киево-печерськими ченцями і, вочевидь, він був православним, а 1713-го року перейшов до уніатів. Тоді при монастирі була «ступня Божої Матері», невідомо коли названа «ступнею Божої Матері», як і невідомо, чи були коли в Почасві Геракл і Матір Божа.

Примітка 6, до 82–92 стор.

Ріку Волгу одні з істориків називають «Аракс», інші – «Оарус». У цій частині своєї Історії Геродот описує землі і кордони Скитії, при цьому наводячи своєрідний вимір цих кордонів. Він вимірює їх довжину днями подорожі, хоч підсумовує ту подорож у геленських одиницях, фурлонгах. Звичайно, що цей старовинний спосіб виміру не рівняється в своїй точності до сучасних вимірів. Але водночас Геродот окреслює кордони Скитії ріками, річками і морями. Згідно опису, Скитія в ті часи займала простори всієї Центральної

Європи, північніше Істеру (Дунаю) і до Скитського (Балтійського) моря.

З національного погляду нас мало цікавить теперішня Центральна та Східна частини Європи, бо тамтешні слов'янські народи тепер сформовані в окремі нації. Але Україна і український народ нас дуже цікавить.

Метрополія (Материнська Скитія) була приблизно в межах сучасної України. За Геродотом і його вимірами, Скитія приблизно займала 1 млн. км². Україна в межах Советської імперії (за «Укр. Сов. Енциклопедією») займає – 603,7 тис. км², але це без Донщини, Кубані, Ставропільщини, Вороніжчини і Білгородщини та частини Курщини, заселених переважно українцями, які совети, не питаючи населення, відірвали і прилучили до РСФСР.

Переважна більшість населення всіх цих теренів є українці, але советські москалі, наслідуючи царських, позбавили їх українських шкіл, примусивши вивчати московську мову, як їхню рідну.

Московські комуністи голосили у своїй пропаганді, що вони є «найправдивіші інтернаціоналісти». Коли вірити цьому, то вони повинні були однаково дбати про всі нації, про їх культурний і господарсько-економічний розвиток на власній території. Та на прикладі України ми бачимо брутальний імперіалізм комуністичного покрою, московського зразка, якому найбільше пасує назва «московський нацизм».

Праісторія й Історія вже нової ери ясно пишуть, що Скитія-Праукраїна займала простори всієї Середньої Азії. Це терени сучасного Казахстану з Алтаєм, назва якого збереглася із стародавніх часів, коренем якої є «козак» (вояк). Але московські імперіалісти, ще при царях загарбавши ці терени, назвали їх «Среднеазіатські владенія», а пізніше – «Среднеазіатській край». Совети змушені були, за вимогою місцевого населення цього терену, утворити Казахську Республіку, змінивши вимову на московський лад, замість «Казакська (Козацька) Республіка».

Так у всіх вищезгаданих краях, де ще і тепер серед населення переважають українці, московсько-советською політикою їх насильно позбавили національності. Крім Казахстану решта країв, аж до Татарської навали, належали до України-Русі ще при князях: Олегу, Ігореві, Святославові, Володимирі Великому, Ярославові Мудрому та Володимирі Мономахові.

Отже, московський комунізм-більшовизм став прямим продовженням московської царської політики, лише змінивши назву на «советську». Він проводився ще страшнішими засобами, із застосуванням брутального винищення цілих прошарків українського населення: прямими вбивствами, навмисно створеним голодом, концентраційними таборами і «психушками». Паралельно із знищенням українського населення його міста і оселі заселявались москалями та іншими змосковленими національ-

ними меншинами і різними яничарами із поневоле-них народів.

Завдяки геноциду українського народу територія москалів збільшилася за рахунок українських земель. Тому Україна вже втратила майже половину своєї території і половину свого населення. Все це загарбали брутальною силою та не менш брутальною політикою московські царі та комуністи-більшовики.

Найбільшим цинізмом є написання цілого ряду Історій та дослідних творів, де тенденційно, фальшиво та перекручено висвітлено Історію Праукраїни і України. Метою колишніх окупантів-загарбників українських земель та теперішньої «грошової пощесті» є загарбання України.

В Московщині українських істориків не було, а ті, що були, навчалися в школах окупантів-загарбників, де вивчали сфальшовану історію, вважаючи її правдивою. Крім того, українські історики змушені були служити і працювати в освітніх установах окупантів, а це означало – повторювати те, що написали історики окупантів-загарбників.

Українські історики, живучи в еміграції, де їм ніхто не може вказувати, мають нагоду заперечити ту фальш тепер, даючи приклад, як треба писати Історію українського народу, починаючи із Праісторії. Та цього ще замало. Щоб повалити фальш і перекручення, треба українським вченим людям студіювати історію свого народу, пишучи критичні огляди старих «Історій».

Еміграційним установам українців треба якнайбільше друкувати і розповсюдити по всьому світі такі твори. Це збудить інтерес у іноземних істориків до перегляду і переоцінки старих історичних творів. Що вже було в ФРН, коли уряд вилучив старі підручники з Історії.

Примітка 7, до війни Дарія із Скитією 82–111 стор.

Геродот у своїй Історії, на 271–317 ст. (англ.) чи 2–142 ст. «оригіналу» IV-ї книги, описав війну Персії зі Скитією. Окремі історики пишуть, що Дарій переміг Скитію і скитів. Є і українські історики, які повторюють цю фальш. В якості аргументів вони наводять свої здогади, а не прямі докази, різними способами намагаючись зобразити неточність Геродота.

Геродот на 286 ст. «англ.» чи 46 ст. «оригіналу» IV-ї книги написав так: «Розповідаючи про скитів з боку поваги до них, я не захоплююсь ними, проте вони змушені виконувати найважливіші справи людського життя краще за будь-який інший народ на землі. Я маю на увазі їх здатність до самозбереження себе і свого способу життя. Прикладом цьому є те, що скитів не змогли знищити ніякі нападники на їх країну, а всіх нападників знищували самі скити».

З написаного зрозуміло, що скитів ніхто не переміг, а всі загарбники були ними знищені. Геродот народився у 484-у році Старої ери, а якщо, припустити, що він писав історію десь у віці 45 – 50 років, то це приблизно в 434-у році до н. е., тобто від 512 року –

часу походу Дарія на Скітію – пройшло якихось 75 років. У виправданні Геродота наведемо такий приклад: «Від часу закінчення Першої Світової війни минуло 72 роки, час приблизно рівний. Чи знайдеться такий історик, або хоч трохи письменна людина, хто напише, що «Німеччина виграла війну», побивши Антанту?! На нашу думку, людина зі здоровим глуздом такого написати не може, а коли якийсь недоумок і знайшовся б, то ніхто його твору не надрукував би і не видав, не кажучи вже того, що таку книжку ніхто не купив би. Як відомо, Історію Геродота високо цінують у всьому Світі, а самого Геродота називають Батьком Історії. Що все це означає? Означає те, що Геродота освічені та розсудливі люди цінують дуже високо, навіть вище будь-яких сучасних істориків.

Окремі історики спираються на те, що у Геродота записані окремі фантастичні події і твердження. Такими ж фантастичними здались би сучасникам Геродота польоти людей аеропланами на десятки тисяч кілометрів, плавання в морях і океанах також на багато кілометрів під водою, ураження цілей ракетами за тисячі кілометрів, польоти на місяць і назад та ще багато іншого?!

Нам, теперішнім людям, здаються тодішні події фантастичними, тодішнім людям здавались би більше фантастичними теперішні події. Справжнім та здібним істориком є той, хто має дар думати категоріями тієї доби, яку він описує і записує в історію.

Підсумки: гети, масагети, тисагети, кімери, агатирси, іседони, будини, гелони, сармати, таври – всі жили на теренах теперішньої України і називались спочатку загальною назвою «бористени» (наддніпрянці). Пізніше стали називатись скитами та склавинами, тобто слов'янами, а ще пізніше – русами, і нарешті – українцями. Яку собі назву виберуть нащадки сучасних українців через 100, 200, 500, 1000 років, ми не знаємо. Мандрували-переселялися окремі групи наших прапредків, предків, переселяємося і ми ще й тепер в різні країни, але основна маса нашого народу завжди залишалася, залишається тепер і буде залишатися на своїй рідній прабатьківській землі. Коли за сучасних транспортних умов переселятись мільйонам людей є річчю неможливою, у ті прадавні часи немає чого і думати, щоб відбувалось таке масове переселення осілих на своїй рідній землі людей.

Праукраїна, як і теперішня Україна ніколи пустою не залишалася. Праукраїнці, як би вони тоді не називалися, своєї рідної землі ніколи не залишали, як не залишать її і теперішні українці. Історія довела, що дикі орди загарбників з Праукраїни та з України завжди виганяли або знищували, що підтверджено світової слави істориками та археологами. Вигнані були татари і поляки, і така доля чекає всю іншу пошесть на нашій землі.

З М І С Т

<i>Передмова</i>	3
Геродот про греків	20
Кияксар і скити	21
Скити в Ассирії	23
Похід скитів в Єгипет	24
Скити залишають Малу Азію ...	25
Війна Кира з масагетами	26
Книга IV	36
Походження скитів	39
Скитські племена	45
Європа	58
Скитія	59
Ріки Скитії	61
Віра і звичаї Скитів	66
Суд і кара	70
Поховання царів	72
Скитський патріотизм	75
Скільки є скитів у Скитії	81
Похід Дарія на Скитію	82
Скитія готується до війни	92
<i>Примітки з коментарем</i>	112

Науково-публіцистичне видання

ІСТОРІЯ УКРАЇНИ

написана у V ст. до нашої ери

ΓΕΡΟΔΟΤΟΜ

З питань придбання звертайтеся:
Тел.: (096) 258-46-48, (063) 848-71-17

www.glazovyj.okis.ru

E-mail: smihologiya@ukr.net

smihologiya@bigmir.net

Підписане до друку 10.01.2012

Формат 70x108¹/32.

Папір офсетний. Гарнітура «Palatino».

Друк офсетний.

На палітурці книги зображено скитську богиню Афродіту-Арїмпасу та фрагмент скульптури Геродота.

На звороті книги зображені сцени з життя скитів – рельєф чаші з кургана Куль-Оба та мапа Світу за уявленням Геродота.

